

Finnország : Helsingfors.

OROSZORSZÁG

UTI VÁZLATOK

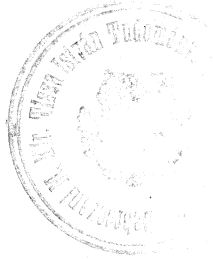
XIII
104215-238⁴ 2/2

Irta

Dr. Falk Zsigmond

II. Miklós orosz czár és családja.

104115

~~8732~~

133-1920/21

DR. FALK ZSIGMOND

OROSZORSZÁG

UTI VÁZLATOK

L. Falk
1908

BUDAPEST

KILIÁN FRIGYES M. KIR. EGYETEMI KÖNYVÁRUS

1898

Ára 2 forint.

Édes bácsimnak

Dr. Falk Miksának

szeretettel ajánlom.

AZ OLVASÓHOZ

Az olvasóhoz.

KÖZLEKEDÉSI eszközök mai tökéletessége mellett rövid idő alatt szintén sokat lehet látni. Észszerűen, jó beosztással és nyílt szemekkel kell utaznunk, akkor még a vasuti kocsiban is szaporíthatjuk ismereteinket. Utazásaim közben az emberek két osztályával találkoztam. Az egyik túlbuzgóságában annyira megy, hogy önmagát kergeti, hajszolja kora reggeltől késő estig, sőt még az éjszakai nyugalomra sem jut ideje. Ezeknél az új benyomások egymás nyakára hágnak és egyik a másikat elnyomja. Nincs idő az impressziók feldolgozására. Mire hazajönnek, elfelejtenek mindent, egyedül csak az utolsó nap utolsó eseményeire tudnak visszaemlékezni. A másik osztályba azok tartoznak, a kik az utazáson is első sorban a kényelemre

és gyomrukra gondolnak és megelejesznek azzal, ha otthon elmondhatják, hogy sok pénzt költöttek, de bezzeg semmi különöset nem láttak. Nagy hangon kijelentik aztán, hogy mégis csak legjobban csinálnak mindent minálunk idehaza. Azt hiszem, az utazgatóknak ez a fajtája édes hazánk felvirágzásához nem sokkal fog hozzájárulni. Az utazásnál első és főkéllék a kellő időbeosztás. Ne legyünk sem fukarok, sem bőkezűek és tartsuk meg mindenben az aranyos középutat. Persze ezt a legnehezebb eltalálni.

Az emberi élet folytonos csalódások lánczolata. Semmi sem történik olykép, mint a hogy mi azt elgondoltuk és többnyire csekély sikerrel jár fáradásunk. A kellemes csalódások aztán annál inkább eseményszámba mennek és megörökítésre méltók.

Az oroszországi utazás, melyről itt szólni fogok, valóban kellemes csalódást hozott számomra, és aránylag kevés fáradságba is került. Nálunk még teljesen hibás felfogással itélik meg az oroszországi állapotokat és a mi leginkább elítélendő, kellő tájékozottság nélkül elriasztják még azokat is, kik különben szívesen elviselik a nehéz utazás kellemetlenségeit, csakhogy új

dolgokat láthassanak, új néppel ismerkedhes-
senek meg és így tapasztalataikat bővíthessék.

Oroszország nagyon megérdemli érdeklő-
désünket és egy cseppet sem szolgált rá azokra
a híresztelésekre, melyeket nálunk mindenfelé
terjesztenek.

Ebben a könyvemben elmondom azt, a mit
ez év nyarán tett orosz utamban személyesen
tapasztaltam. Nem volt időm ahhoz, hogy be-
hatóan tanulmányozzak minden egyes intézményt.
Meg kellett elégednem az általános benyomások-
kal és elmondhatom, hogy azok mindenfelé a
legjobbak voltak. Nem szándékozom messzeható
tanulmányokat, elmélkedéseket írni, adatokkal
teli Baedeker-féjét sem adok az olvasó kezébe;
a magam impresszióit igyekszem elbeszélni,
inkább igénytelen csevegés, mint nagyképű kritika
formájában. Ha csak némikép is sikerül elosztatni
azt a téves felfogást, mely az oroszországi álla-
potok iránt nálunk uralkodik, úgy célomat
elértem és munkám nem veszett kárba. A mit
csináltam, azt szeretettel és ambícióval csinál-
tam. Ha tehát nem is felelne meg munkám a
kivánt követelményeknek, szolgáljon mentsé-
gemül, hogy megvolt a jóakarát.

EGYRŐL-MÁSRÓL

Egyről-másról.

ROSZORSZÁG nem az az ország, a merre a turista útvonalai vezetnek. A végtelen nagy távolságok, melyek többnyire kevésbé érdekes vidékeken visznek át, nem igen csábítják a kedvtelésből utazókat. Másrészt meg kereskedelmi összeköttetéseink sem igen voltak élénkek arrafelé mindezekig, és így üzleti érdekeink sem kényszerítettek a nagy út megtevésére. Igen ügyes és életrevaló gondolat volt ennél fogva, hogy az orosz állam a tizenkettedik nemzetközi orvosi kongresszust Moszkvába hitta meg s egyuttal kimondotta, hogy a kongresszuson rendkívüli tagok, vagyis nem orvosok is résztvehetnek. Ez egymagában véve is csábíthatna volna az emberek ezreit a féltett, de azért érdekesnek ígérkező oroszországi út

megtevésére; ráadásul pedig az orosz állam páratlan bőkezűséggel még teljesen szabad utazást is engedélyezett az összes orosz vasutakon. E mellett a nemzetközi orvosi kongresszus rendező bizottsága az egyes államok majdnem minden vasuti és hajózási vállalatánál 30—50⁰/o-nyi ár-engedményt eszközölt ki; fáradozása egyedül az osztrákoknál nem járt sikerrel. Ilyen körülmények között sokan rászánták magukat a nagy út megtevésére, hogy végre is közelről lássák azokat a hirhedt orosz állapotokat és közvetlen közelségből meggyőződjenek arról, mennyire van igaza az általános mende-mondának, mely az orosz állapotokat hihetetlen és elképzelhetetlen ridegséggel tűrhetetleneknek jelzi.

Az oroszokról alkotott általános rossz véleményét még két körülmény is növelte. Az egyik az, mely az útlevel-kényszer elviselhetetlen állapotát hirdette, a másik, mely a zsidóüldözések dolgában terjesztett szinte félelmetes hirt. Tényleg megkövetelik az oroszok, hogy bárki is átlép határukon, legyen szabályszerűleg kiállított útlevele, melyet aztán elutazása előtt az illető város konzulátusánál tizennégy nappal előbb láttamoztatnia kell.

A dolog azonban oly simán megy, hogy szinte nevetséges csak egy szót is vesztegetni rá. A mit pedig az útlevel-revizio ügyében terjesztenek, az mind képtelen dolog és világgábocsátása egyenesen a közönség elrettentésére történhetik, mert mindebből egy szó sem igaz.

Mikor vonatunk a graniczai határra ért, az orosz zsandár felszólított útleveleink átadására s egyuttal figyelmeztetett, hogy podgyászunkat revideálatnunk kell. Elmondta azt is, hogy a revideálás után nyugodtan visszatérhetünk kupénkba és megvárhatjuk, mig az útlevelet ismét kezünkbe szolgáltatják. Szó sem volt tehát arról a rémes inkvizicióról, a mit előzetesen el akartak velünk hitetni. Azt mondták ugyanis, hogy a mint a vonat megérkezik a graniczai határállomásra, minden egyes kocsinak minden egyes kupéja elé egy felvont fegyverű zsandár áll és senkinek nem szabad a kocsiból kimozdulni, mig útlevelét kellően rendben nem találták. Ha az útlevelben valami rendellenességet találtak, a szegény utasnak nyomban vissza kell fordulnia, útját nem folytathatja.

Nem tudom, rendes körülmények között a podgyász átvizsgálása hogyan történik, ámbár

senki mástól egy panaszszót nem hallottam a szigorú vizsgálat ellen, csak azt kívánom konstatálni, hogy mindazok, a kik kijelentették, hogy a kongresszus tagjai, a pénzügyi közeg előtt eltávozhattak a nélkül, hogy podgyászuakat föl kellett volna bontaniok. Itt is hiába való volt tehát az a rémhír, a mely el akarta hitetni velünk, hogy semmiféle nyomtatványt az orosz határon átvinni nem lehet. Mi éppen ennek a hirnek a behatása alatt az orosz határállomás előtt minden elgondolható nyomtatványt vagy megsemmisítettünk, vagy zsebeinket gyömöszöltük vele tele, ámbár még ekkor is aggódtunk, hogy nem fognak-e megmotozni. Az ijedelem hiába való volt. Volt alkalmam látni, hogy egyik túlbuzgó pénzügyi közeg egyik utazótársunknak, a ki kijelentette, hogy kongresszusi tag, podgyászát át akarta vizsgálni; erre nyomban odajött a kirendelt főlebbvaló és szigorú feddével illette hivatalnokát, elmondván neki a rendeletet, hogy a kongresszusi tagok podgyásza a határon át szabadon mehet. Így természetesen a podgyász vizsgálásával csakhamar elkészültünk és visszatértünk kupénkba, a hová egy órai idő leforgása után egy orosz tiszt-

viselő hozta el a határállomás láttamozásával ellátott útlevelünket. Azt hiszem, ennél simábban, ennél egyszerűbben semmiféle más határállomáson átjutni nem lehet és igazán tiszteletreméltó az az előzékenység, melylyel az orosz állam vendégeivel szemben viselkedik.

A másik, állítólag felette kellemetlen és terhes instituciója Oroszországnak, a mint már mondtam, a zsidók üldözése. Oly dolgokat mesélnek erről, hogy szinte azt hihette volna az ember, hogy Oroszországban egyetlen egy izraelita vallású embertársunkkal sem fogunk találkozni. Pedig csak oly viszonyokat találtam itt is, mint bármely más országban. Az egyedüli tény az, hogy az orosz állam védekezik a más idegen államokból beözönlő zsidó vallásúak ellen; de zsidóüldözésről azért szó sem lehet.

Csakugyan van egy olyan rendelet, mely a zsidók Oroszországba való jövetelét szigorúan tiltja. De ha meggondoljuk, hogy Oroszország a lengyelek tőszomszédságában fekszik, azon lengyel nemzet közvetlen közelében, melynek lakossága túlnyomó felerészben a mozgékonyabb és változásra mindenkor kész izraelita vallású polgárokból áll, ez a lengyel zsidó pedig sze-

génységénél fogva szinte mohón kap az alkalmon, hogy pozícióján változtasson, hogy azt okvetlen megkísérli, ha mindjárt nagy fáradsalmak árán is és csekély kilátással csak valamelyes javításra: akkor nagyon természetesnek fogjuk találni, hogy a lengyel áradat Oroszország felé olyan nagy volt, hogy az orosz állam kénytelen volt ez ellen valamelyes védekezési rendszabályokat teremteni.

Alkalmam volt több ízben Oroszországban letelepedett zsidókkal is beszélgetni. Nagyon természetes, hogy első sorban a zsidóüldözés igazsága felől intéztem hozzájuk kérdést s mindannyiszor azt a megnyugtató választ nyertem, hogy az oroszországi zsidó csak olyan boldog és csak olyan megelégedett, mint bármely más állam zsidó polgára, és hogy ők ellenkezőleg, még tán inkább köszönettel tartoznak az orosz állam irányában, mely azzal, hogy a gyanus idegenek beözönlését megakadályozza, az ő megélhetésüket megkönnyíti.

Ha a zsidók Oroszországba való jövetelét eltiltó rendelet érvényben marad, a kongresszus megtartása úgyszólván illuzóriussá vált volna, mert hiszen nehéz elképzelni egy tudós társaság

összülését olyképen, hogy a tagok sorából a talán tudományban elsőrangú zsidókat kiküszöböljük, szóval, hogy egyáltalán a tudós ülés tagjai sorában vallások szerint disztinkciót teremtsünk.

A czári rendelet ugyanis úgy szól, hogy Oroszországban a zsidóknak egyáltalán megtelepedni nem szabad. Moszkvában, Péterváron és Kiewben azonban 24 óránál tovább nem szabad tartózkodniok, nyolcz napra a kormányzónak és ennél is hosszabb időre egészen hat hónapig minden egyes esetben csakis a czárnak lehet az engedélyt megadni. Hat hónapon túl azonban már állandó letelepedési engedélyért kell folyamodni, a melyet a fennálló körülmények között vagy megkapnak, vagy, ha nem egészen kifogástalanok, nem kapnak meg.

És ez a rendelet majd hogy illuzóriussá nem tette a kongresszust, vagy legalább is nagy akadályokat gördített volna annak Moszkvában való megtartása elé. Sergius nagyherczeg ugyanis, III. Sándor czár egyik testvére, Moszkva városának jelenlegi gubernátora csakis hat hétre és csakis Moszkvára akarta megadni a kongresszus címén az engedélyt a zsidók bejövetelére. Ebbe,

nagyon természetesen, a moszkvai orvosok nem akartak belenyugodni, a mint hogy nem is tudtak beletörődni abba, hogy orvostársaik és a kongresszusnak más diplomás rendkívüli tagjai hosszas és fáradságos utat tegyenek azért, hogy végre is Moszkvában néhány napot eltöltve, ismét ugyanazon az úton hazatérjenek. Irtak tehát Virchownak, a ki régi kedvelője és pártfogója az oroszoknak, hogy eszközölné ki a czári udvarnál, hogy a zsidók távoltartására való rendeletet legalább egyidőre érvényen kívül helyezték. Mikor II. Miklós czár európai utazását megtette, Berlinben is megfordult, hol is Virchow felkereste Muravjev külügyminisztert és kérését előterjesztette. Közbenjárásának bámulatos sikere volt, a mennyiben a czár Sergius moszkvai kormányzónak, tehát nagybátyjának meghallgatása nélkül a zsidókra vonatkozó czári rendeletet négy hónapra és egész Oroszországra felfüggesztette. Sergius csakis utóbb értesült erről.

AZ UTAZÁS

Az utazás.

Az oroszországi úttól való félelmünkben hatan álltunk össze, hogy így együttes erővel jobban megküzdhessünk nemcsak az út fáradalmaival, hanem még azokkal a nehézségekkel is, a melyeket az orosz állam közegei, hir szerint, az utazó elé gördítenek. Elfelejtettük, hogy hat ember hatfélekép gondolkozik s hogy sok szakács elsózza a levest. Az oroszországi út keserű tapasztalataira volt szükség, hogy mindegyikünk belássa: mégis csak legcélszerűbb egyedül utazni és legjobb, ha az ember saját feje szerint cselekedhetik és intézkedhetik. Nem mondom, hogy útközben ne lehetne ismeretséget kötni, esetleg kisebb utakat együttesen kettesével-hármasával megtenni. De egy társasággal otthonról elindulni és arról álmodozni, hogy egyetértéssel és

összetartással a felmerülő nehézségek leküzdhetők és a legnehezebb kérdések is könnyen megoldhatók: ez az eszmei világba tartozik, erre nem igen fogunk példát találni. Különben az oroszországi utazás fényes bizonyosságát adta állításom igazságának; mert mindazok, a kik társaságban indultak, az út alatt társaiktól elváltak és többnyire egyedül, avagy mások társaságában tértek vissza.

Az útra való készülődés elég körülményesen történt. Sokoldalról, sokféle tanácssal láttak el és ki-ki a lehető legjobban fel akarta magát szerelni arra az útra, a mely életében tán a legnehezebb és legveszedelmesebb. Ijesztgettek a nagy hidegséggel, a mely Oroszországban uralkodik és egyik másik utitársam engedve a híreszteléseknek Jäger-ingekkel és egyéb Jäger-ruhaneműekkel tömte teleládáját. Szerencsére mégis higgadtabb természetünk van az olaszokénál és így nem jutottunk annyira, mint az az olasz orvostanár, a ki Budapesten átutazva Moszkva felé, itt vett magának egy téli bundát, a melyet azután nagy ügyyel-bajjal végigcipelhetett egész Oroszországon 25—30 foknyi Reaumur hőségben.

Végre is elérkezett az indulás napja és jókedvben pályáztunk Oderbergen át Krakkó felé. Régi — azt hiszem, német eredetű — utazó szokás szerint minden egyes hosszabb állomáson egy-egy levelezőlapot indítottunk hazafelé, búcsút mondva az otthoniaknak, kiket — úgy képzeltük nagy izgatottságunkban — tán ez életben nem fogunk többé viszontláthatni. De mint hősök a harcban, mi is jókedvűen folytattuk utunkat és sem étvágyunkat, sem jókedvünket nem zavarta az út kellemetlenségeitől való félelem. Esti 9 órakor értünk Krakkóba, utunk első állomására. Itt mindjárt lakást béreltünk a Drezda városához címzett szállodában, mely hajdan egyik lengyel nemes palotája lehetett, mivel hatalmas nagyarányú szobái csöppet sem árulták el a szállodás takarékoságát. Krakkó a régi lengyel dicsőség romjait mutatja már csak az idegenre fájó hatással van, midőn látja, hogy a királyi vár, a híres *Vável* romban hever és egyes használható részei kaszárnyául szolgálnak. Magas domb tetején fekszik a várbástyákkal körülvett kastély és tágas udvar, melyben az ott elszállásolt katonaság tartja gyakorlatait. Hej! hová lett a régi lengyel dicsőség.

Mikor fog ismét egy koronás fő állandóan körükben tartózkodni! A mellette levő templom, mely szintén régiségénél fogva fölötte érdekes, közel volt ahhoz, hogy romba dőljön, midőn az osztrák császár megkönyörült a szegény népen s annak restaurációját saját pénztárából elrendelte.

Krakkónak van egy külön zsidó városrésze, a hol kizárólag zsidó boltosokkal találkozunk és a hol a házak lakosai egytől-egyig lengyel zsidók. Igazán érdekes ezen a városrészen végigmenni, hol minden harmadik házban egy-egy zsinagóga van és a hol bő alkalmunk nyílik megbámulni a lengyel zsidók festői öltözetét, a hosszú fekete selyemkaftánt és a nehéz prémmel szegélyezett selyemsapkát. Bezzeg nyáron ez a viselet nem lehet valami kellemes!

Krakkó muzeumában és a krakkói kincstárban nem sok látnivalót találtunk. Érdeklődésünket egyedül néhány Matejko- és Simiraczkikép, meg Koszciuszko győzelme Raklaviczánál tudta lekötöni. Fel kell még itt említenem, hogy ebédünket a világhírű *Havelkában* költöttük el, mely tulajdonkép fűszer-üzlet s csakis az udvarra nyíló részében szolgálják fel a nagyszámú vendégseregnek az ételeket. 12—13 éves gyere-

kek szolgálnak fel rendkívül ügyesen s az egyik kereskedő-segéd szerepel fizető-pinczér gyanánt. Itt esett meg velünk az a sajtóságos, és, biztosan állithatom, soha többé nem ismétlődő dolog, hogy fizetés alkalmából sem a felszolgáló pin-czerek, sem a fizető-pinczér a borraivalót nem fogadták el azzal az indokolással, hogy ők nem pin-czerek, hanem kereskedők. Vajha megszívlelnék Havelkának ezt a bölcs intézkedését a mi korcsmárosaink is!

Krakkó érdekességét még különösen a vársánczok emelik, ezeknek egyik legszebbike a Koszciuszkó dombja. A vársánczokról, sajnos, katonai ismereteim hiányossága folytán behatóan nem nyilatkozhatom.

Krakkóban tartózkodván, egyuttal megtekintettük a vielicskai sóbányákat, melyeknek rendkívüli érdekessége igazán megérdemli, hogy külön megtekintésükre is megtegyük az utat Krakkóba. Körülbelül százan lehettünk, a kiket lifttel a tárnába vittek s csekély díj lefizetése ellenében kedvünkért az egész tárnát gyertyákkal és bengáli fénynyel kivilágították. Megindító volt az a látvány, mikor háromemeletnyi mélységre jutottunk és a tárnából kivájt tökéletes

kápolna tárult fel előttünk. Vezetőnk elmondotta, hogy a sóbánya munkásai hetenként legalább egyszer istentiszteletre itt összegyűlnek és mivel szentelt helyen állottunk, az összes vendégeket megkérte, hogy kalaplevéve tekintsék meg a kápolnát. Az igen csinos oltár, rendszeres padsorok és a fényes kivilágítás úgyszólván feledtették velünk, hogy egy sóbánya mélységén tartózkodunk és a bányai zenekar által előadott zsolozsmák igazán templomba varázsolták mindannyiunk lelkét. Egyedül a sóbánya nedves, hűs levegője juttatta eszünkbe, hogy lenn a föld mélyében tartózkodunk. Sikamlós és keskeny utakon jártuk be a bányát két órán át. Közbe-közbe egy-egy érdekesebb helyen hosszabb állomást tartottunk; ezeknek egyik legérdekesebbje az volt, mikor egy helyre vezettek, a hol egyszerre háromemeletnyi mélységre és ugyanoly magasságra tekinthetünk, látva egy már kiaknázott bányarészlet érdekes alátámasztását és faoszlopokkal való beépítését. A sóbányának sok érdekes része van; többi között egy tánczterme is, melyben királyunk és királynénk képeit transparent-kivilágításban láttuk és melyben a középen elhelyezett csillár pazar fényt terjesztett maga köré, a karzaton pedig

a bányai zenekar játszott igazi talp alá valót. A bánya négy helyén szólalt meg a zenekar és mikor vezetőnk észrevette, hogy társaságunkban többségben vannak a magyarok, a zenekarral két helyen magyar darabokat játszatott. A bánya elhagyása előtt még egy fényesen kivilágított helyiségbe jutottunk, a hol gazdag buffet várt a vendégekre és ki-ki pazarló kedvéhez képest választhatott ételt és italt, a legdrágábbat és a legközönségesebbet egyaránt. A magyarok természetesen pezsgőt kértek és a sóbánya mélységében kocczintottak édes magyar hazájuk felvirágzására.

Krakkóban egy érdekes körülmény ragadta meg figyelmemet. Elgondolkoztam azon, hogy Krakkó tulajdonképen Ausztriához tartozik és mégis a legcsekélyebb jel sem mutat arra, hogy a régi Lengyelország már nem áll fönn. Igaz, hogy összedőlt a királyi vár, igaz, hogy osztrák katonaság lakozik benne, de mégis egész Krakkóban alig lehet egy-két olyan emberrel találkozni, a ki a német nyelvet birná és nem találunk egyetlenegy német felirást; sem az utczák nevei, sem a czégek táblái nem szólnak hozzánk német nyelven, még annyira sincs a német nyelv kép-

viselve, mint akár nálunk Budapesten, a hol számtalan üzleten magyar és német felirást találunk; Krakkóban lengyel és német felirású czégtáblát nem láttam. A régi szép idők emlékei már összedőltek. De a régi nemzeti szívósság és fajszeretet most is erős. Leginkább még a zsidó városrészben találtam németül beszélőket; de bizony már ott sem igen akartak a német szóra hajlani.

VARSO

Varsó.

Rövid tartózkodás után utunkat folytattuk Varsóba. Tizenkét óráig tartott a vasutazás, reggel 6 órakor érkeztünk meg Varsóba. A népáradat, mely Oroszország felé indult, egészen elárasztotta Varsó szállodáit és mi csak az ötödik szállodában, egy harmad- vagy negyedrangú helyen tudtunk lakást kapni. Ez a szálloda igazi lengyel mintaszálloda volt. Rossz kiszolgálás, piszkos, poros és rendetlen szobák, tisztátlan ágyak, egyszóval mindaz jellemezte, a mit egy lengyel szállodáról mondani hallottunk. De csak egy éjszakáról volt szó, hamarosan túltettük magunkat ezen is és inkább arra fordítottunk gondot, hogy Varsó nevezetességeit megláthassuk. Némileg nyomasztólag hatott ránk a dolog azért, mert rossz előjelnek tartottuk: ime megérkeztünk

Oroszországba és itt már a lakásviszonyok annyira kellemetlenek! Hogy leszünk a többivel?

De csakhamar megnyugodtunk abban, hogy valamint Krakkó nem bír ausztriai jelleggel, úgy Varsó sem lesz orosz típus. Lengyelországban vagyunk, erről pedig — már a tisztaság dolgában — soha jót nem gondoltunk.

Varsó, bár már Oroszlengyelországhoz tartozik, még nem viseli magán az orosz karaktert. Utczáin hömpölyög a néparadat és kezdve az európai összes népségeken végig a kirgizek, cserkeszek és más ázsiai oroszok típusáig, mindenféle nemzetiséget képviselve láthatunk. Varsó építkezési módjára felette hasonlít a mi városainkhoz, valamint utczáinak elrendezése sem igen tér el a mi utcáink elrendezésétől. Csak, ha Budapesttel hasonlítjuk össze, kell konstatálnunk, hogy nagyobb gondot fordítanak Varsóban a parkokra, több figyelmet szentelnek a közönség üdülésére. De hiszen Budapest ebben a tekintetben egy európai várossal sem állhatja meg a versenyt, nem csoda, ha még Varsó is túltesz rajta.

Varsó nevezetességeit nem kívánom itt felsorolni, sokkal jobban elmondja azokat Baedeker

barátom, kiről egyetlen Oroszországba induló utasnak sem szabad megfeledkeznie, mert ő igazán hűséges, őszinte és jóra való kísérőnk.

Mint Krakkó, úgy Varsó is magán hordja a régi lengyel város jellegét és csak igen csekély mértékben árulja el Oroszországhoz való tartozását, hacsak az apró hegyes kövezés, mely Oroszország minden városát jellemzi, valamint a kávéházak hiányát nem tekintjük az orosz város ismertető jelének. Különben Varsóban most serényen munkálkodnak azon, hogy az apró, hegyes köveket tisztességes gránitkövekkel cseréljék ki. Ismételten meg kell említenem, hogy Varsónak utcái élete szerfölött érdekes. A *Lazienki*-parkba vezető, az *Ándrássy*-útnál is szélesebb útnak egyik czukrászdájában telepedtem le, mert Oroszországban nem kávéházba, hanem czukrászdába járnak a férfiak és ezen *Versaillesnak* címzett helyiségből néztem végig azt a hatalmas kocsis- és gyalogjáró-korzót, mely szemem előtt végigvonult. Szébbnél szébb orosz telivérek vágtattak el szemem előtt, nyílsebességgel vonják a sajátos szerkezetű orosz kocsikat, a mikben a legkülönbözőbb nemzeti-ségek tagjai foglalnak helyet. Örökké nyüzsgő,

örökké mozgó élet, a mely egy kis Párist árul el és a mely csak a késő éjjeli órákban kezd szünetelni. Varsóban felette kevés oroszul beszélővel lehet találkozni, mindenfelé a lengyel nyelv járja, és bár a lengyel zsidók közül igen sokan beszélnek a német nyelvet, ezt újabban eltagadják, hogy ez által is kifejezést adjanak a franczia nemzet iránt érzett rokonszenvüknek.

Varsóban roppant sok a katona, a mi annak a körülménynek tulajdonítható, hogy az oroszok még mindig nem biznak a lengyelekben.

MOSZKVA FELÉ

Moszkva felé.

A tulajdonképeni Oroszországgal csakis Varsó után ismerkedünk meg. Az első benyomás nem a legjobb, pedig ezt csak egy külsőség okozza: a Varsótól Moszkváig vezető út sínpárai nincsenek kavicsokkal kirakva, hanem a sínpárok között valóságos homokszivattyó vonul végig; a hevesen száguldó vonat aztán fel-felkavarja ezt a homokot, mely teljesen ellepi a levegőt, betölti a kupékat s csak egygyel tetézi az utazással járó kellemetlenségeket.

A tájék is kellemetlenül egyhangú. Az út kopár, természetlen pusztaságokon vezet végig, a melyet hébe-korba szakít meg rövid időre egyegy őserdő. Az utazás Varsóból Moszkvába különben még se kellemetlen; ellenkezőleg, eléggé változatos, a mit az orosz vasutak kényelmes

berendezésének lehet köszönni. Az orosz vasutak sokkal lassabban járnak, mint a mieink, a mennyiben óránként csak negyven versztet tesznek meg, míg a mi vasutaink óránként hatvan kilométer sebességgel mennek. (Egy verszt tudvalevőleg csakis valamivel több egy kilométernél.) E mellett az orosz vasutakon, tekintettel a nagy távolságokra, gondoskodnak arról, hogy lehetőleg minden utasnak meglegyen a maga külön fekvőhelye, az első, a második és a harmadik osztályban egyaránt. Ennek lehet tulajdonítani, hogy az oroszok mindenkor ágyneművel utaznak, mert a vasút csakis a fekvőhelyet adja meg és az utasra bizza, hogy azon kevesebb vagy több kényelemmel helyezkedhessék el. Felette kényelmes dolog továbbá az orosz vasutaknál az, hogy óránként legalább egyszer 8—10 percznyi, de sokszor 20 percznyi állomást is tartanak és minden állomáson teljesen berendezett vendéglővel várnak, a hol a buffetnél két szakács szolgáltatja a legizletesebb ételeket, melyek között tetszés szerint válogathatunk; az étkezés pedig oly jó, hogy gyakran a mi legjobb házi kosztunkat is fölülmulja. E mellett oly bámulatosan olcsó, hogy szinte mögötte marad a mi kurtakocsmai áraink-

nak. Kiszolgálásról is gondoskodnak, minden állomáson négy-öt pinczér is áll rendelkezésünkre, ám bár az utasok ezzel nem igen törődnek, mert ki-ki saját magát szolgálja ki. Az orosz vasutakon való utazás épp ezen bőséges alkalomnál fogva kizárólag étkezéssel telik el. Nem igen jut mód arra, hogy olvasással szemünket rontsuk, avagy a tétlenség az unalom áldozataivá tegyen. Még el sem szívtuk cigarettáinkat vagy szivarunkat, már ismét új állomással találkozunk, hol megint a legjobb és legízletesebb ételek várják inyencz gyomrunkat.

Megjegyzem még, hogy az orosz nők is éppen csak úgy elhagyják a kupékat, mint a férfiak, és az egyik állomástól a másikig terjedő időközött csak úgy eltöltik cigarettázással, mint a férfiak.

Némi kivételt képeznek az utazó házaspárok, a kik szintén elhagyják ugyan a kupét az egyes állomásoknál, de csakis azért, hogy a magokkal hozott szamovárt vízzel megtöltsék és a következő állomásig a behozott vizet felforralják és teák készítéséhez felhasználják. Így az ő napjuk is mulatságosan telik el, a mennyiben egyik findzsa tea a másikat követi és 24 órai út meg-

tevése után nevetgélés közepette mondják el egymásnak, hogy ime most iszszuk a negyvennyolczadik teát.

Még egy érdekes körülményt akarok felemlíteni az orosz vasutakról. A szén Oroszországban drága és kevés, azért a gőzmozdonyt fával avagy naftával fűtik és szenet csak igen csekély mértékben használnak. Igazán érdekes látványt nyújt az orosz vasutak szénraktára, mely tulajdonképpen végtelen messzeségbe elnyúló farakásokból áll.

Az erdők ott vannak a vasutak mentén, ennél tehát olcsóbb tüzelőanyagot nem lehet elképzelni. Idők folyamán persze az erdők is kipusztulnak és ezért most már az erdők gondozására külön rendelet van és sok vidéken naftával helyettesítik a fa és szén hiányát.

Igen csinosak az orosz vasutasok fehér kabátai, a mint hogy Oroszországban a legtöbben a katonaság fehér kabátainak mintájára szabott fehér kabátot hordanak.

Az uniformis egyáltalán nagy elterjedésnek örvend.

Nemcsak a katonaság, a vasuti hivatalnokok és az állami alkalmazottak járnak egyen-

ruhában, hanem az egyetemi hallgatók és a gimnáziumi tanulók is egyenruhát kötelesek viselni, sőt akárhány magánvállalat is uniformisba bujttatja alkalmazottait és hivatalnokait. Azt lehet mondani, hogy a lakosság egyharmada egyenruhában jár.

MOSZKVA

Moszkva.

Varsót reggel 9 órakor hagytuk el, Moszkvába másnap délután 6 órakor érkeztünk, négy órai késéssel. A késés különben mindennapi dolog az orosz vasutaknál, mert a forgalom lebonyolítására nem ügyelnek a kellő rigorozitással.

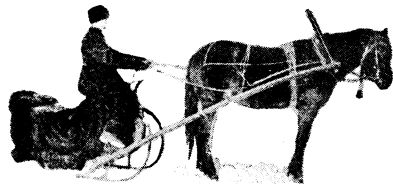
Moszkvába érkezve, az első pillanatban nagy csalódásnak voltunk kitéve. Moszkvára gondolva, mindig valamely hatalmas, külső jelenségeiben is impozáns várost gondoltunk, mert hisz a 130 milliónyi lakosság urának koronázási városa ez. Rendkívül elcsodálkoztunk tehát, midőn a 22 millió négyszögkilométer területű birodalom fővárosát megpillantottuk. A pályaházat elhagyva, szemünk előtt egy végtelen kiterjedésű, hatalmas nagy arányokkal bíró — falu tárult föl. Egy óriási nagy falu, melyben csak földszintes és

emeletes házat látunk, melynek széles utczái apró hegyes kövel vannak kikövezve és me-

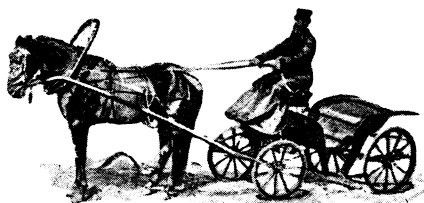
lyen végigszáguldanak a sajtáságos szerkezetű egylovas *izvostsik*, orosz kocsik.

Moszkvában, mint Oroszország bármely más városában, majd mindenki kocsin jár, a lóvasutak közlekednek ugyan, de csak kevés vonalon s a közönség is csak kevésé pártolja. Ennek indokát ott kell keresnünk, hogy például Moszkvában egymagában 25.000 egylovas kocsi közlekedik; ki is fejlődött közöttük ennek folytán oly nagy konkurrenzia, hogy egy-egy utat, mely eltarthat akár egy fél óráig is, csak közben ne tartsunk állomást, 10—15, esetleg 20 kopekért tesznek meg, a mi a mi értékünk szerint 20—25—30 krajczárnak felel meg. Hasonlitsuk ezt össze a mi árainkkal, gondoljuk meg, hogy a mi egylovasainknak bármely csekély útért legalább 50 krajczárt kell fizetnünk és rögtön természetesen fogjuk találni,

hogy Oroszországban mindenki, a kinek szüksége van valamilyen közlekedő alkalmatosságra, kocsin jár.

A *lihats* kocsik már drágábbak. Ezek szintén egylovas kocsik ugyan, de a lehető legelegánssabbak közül valók. Kocsisaik, az orosz izlésnek megfelelően, oly kövérre vannak öltözve, mintha elhízásban szenvednének. Ruhájuk tiszta fekete bokáig érő köpeny, mely színes övvel

van összetartva. Kalapjuk ugyanaz a sajátyszerű felfelé szélesedő alacsony czilinder, mint az izvostsikoké, de kocsijok új és tiszta, lovuk a lehető legjobb orosz telivér és a kocsi kerekei gummin járnak. Így egy lihatson járva, nem érezzük a kövezet kellemetlenségét. A lihatsok talán megfelelnek a mi Gizella-téri fiakkereinknek. Taksájuk nincs, honorálásuk a tökéletesség azon fokától függ, melylyel megelégedésünket ki tudták érdemelni.

Kétlovas kocsi azonban már igen kevés van Oroszországban. A magánfogatok is többnyire egylovasok és a lihatsok mintájára vannak felszerelve. Orosz embernek teljes boldogságához ugyanis csak három kellék szükséges: egy jól megtermett feleség, egy fekete ló és egy jól elhízott kocsis. Mivel pedig a kocsisok nem igen szoktak kövérek lenni, hát kibélelik a ruhájukat, hogy legalább a látszat meglegyen.

Moszkvában volt az orvosi kongresszus központja. A császári manézsben volt a központi iroda, itt fordult meg naponta az a közel 8000 kongresszusi tag, a ki a kongresszus alkalmából Moszkvába jött. A 8000 tag közül 4000 külföldi volt, míg a többi közel 4000 oroszországiakból állott. A manézsben elhelyezett központi iroda államok szerint volt elrendezve és ki-ki megtalálta saját államának nyelvén beszélő útbaigazítóját, a kitől azután az összes tájékoztató felvilágosításokat megkapta.

Oroszországban mindent nagy arányokban terveznek, folyton nagy tömegekre kell gondolniok, mert hisz például Moszkvának lakossága egymaga egy milliót tesz ki és van néhány ilyen város. A mérhetlen kiterjedésű, szintén

végtelennek tetsző Moszkvában azonban még sem volt oly épület, a melyben az összes kongresszusi tagok részvételével egy ülést lehetett volna megtartani. Másrészt minden kongresszusi tag mégis részt kívánt venni az összülésen. Úgy segítettek tehát a dolgon, hogy három ünne-

Moszkva : A Miklós-pályaudvar.

pélyes összülést tartottak, még pedig a nagy császári színházban. Itt 2500 ember fér el, a szinpadtól eltekintve, a hol a notabilitások, a felolvasók és a központi bizottság tagjai foglaltak helyet. A háttérben az összes résztvevő nemzetiségek zászlódísze között ott volt II. Miklós czárnak életnagyságú olajfestésű képe és az első

ülésre eljött Sergius nagyherceg, a moszkvai kormányzó is. A színház nagy méreteivel és dús aranyozásával meglepi a nézőt; akusztikája azonban nem a legjobb, mert bizony az előadókat alig lehetett hallani és a taps, a tetszésnyilvánítás csak akkor zúgott végig az egész házon, mikor arra a központi bizottság a kezdeményező lépést megtette.

Az oroszok mindent elkövettek, hogy az idegenek körükben minél jobban, minél kényelmesebben érezzék magukat, s lehetőleg semmi-
ben se találjanak hiányt, a mit otthon megszoktak. Már a vasuton is a személyzet, daczára annak, hogy csakis oroszul beszél, a kozmopolita nyelv és jelek segélyével a lehető legnagyobb előzékenységet tanusította az utasokkal szemben. Moszkvába érkezve, a pályaudvaron az egyetemi hallgatók és a moszkvai orvosok várták az idegent, a kik német, francia, angol nyelven kinek-kinek megadták a kívánt felvilágosítást; sőt még annyira mentek, hogy vendégeik számára a kocszi árát is kialakdták és szivünkre kötötték, hogy a világért egy krajczárral többet ne fizessenek. Ez a szivélyesség, melylyel az oroszok vendégeik iránt

viseltettek, tetőpontját akkor érte el, a mikor az idegen az utcán valamely kocssal vagy valamely rendőrrel csak néhány szót is váltott, nyomban mellette termett egy-egy orosz, a ki néhány szót értett németül vagy francziául. Megkérdezték az idegent, hogy mely irányban

Moszkva : A Kreml.

óhajt felvilágosítást, azt nemcsak hogy megadta, hanem a legtöbb esetben a kijelölt helyre el is vezette, avagy részére, ha netalán nagyobb távolságról volt szó, potom 15—20 kopekért egy kocsi árát kialkudta. Olyan szivélyesség, olyan előzékenység, olyan szeretetreméltóság és annyira lekötelező szolgálatkészség nyilatkozott

mindenfelől, hogy valóban azt hihette volna az ember, miszerint az idegen áradat évente ellepi Oroszországot és hogy ezek az emberek így már hozzászokhattak a vendéglátáshoz.

Felette érdekes volt a császári manézs, a kongresszus központi irodájának látképe. A közel nyolczezer kongresszusi tag naponta itt gyülekezett össze, itt kapta meg a különböző estélyekhez a meghívót, itt értesült a szakülések megtartásáról, szóval itt központosult úgyszólván az egész moszkvai élet. Hogy az idegen ne legyen kénytelen a manézsben levő elfoglaltságát félbeszakítani, ha netán étvágya vagy szomja támadna, az oroszok előzékenysége és a kongresszus központi rendező-bizottságának a figyelme még arra is kiterjedt, hogy a manézs egyik sarokhelyiségében naponta 12-től 2-ig gazdagon terített ingyenes buffet álljon a kongresszusi tagok rendelkezésére. Sört, bort, teát, kávét, hideg felvágottakat és gyümölcsöt itt bőven találhatott az idegen és a pontos kiszolgálás meg a rendező tagok részéről tanusított figyelem semmi kívánni valót nem hagyott hátra. Ezenkívül volt még a manézsnek másik sarkában egy nem hivatalos buffet, a melyben egész napon át kora reggel-

től késő éjszakáig potom árak mellett, bármely órában étkezni lehetett. De a moszkvaiak figyelve arra is irányult, hogy a Moszkvába özönlő idegeneket a szállodások kapzsisága ki ne zsákmányolhassa. Minden egyes szállodásnak szobáit előre lefoglalták bizonyos fix árak

Moszkva: Az új egyetem.

mellett és minden kongresszusi tag számára lakásról gondoskodtak. Nagyon természetes, hogy a szállodákban erre elegendő helyet nem találtak és így magánosok szivességét is kénytelenek voltak igénybe venni. Már sok oldalról értesültem, hogy a lakások bámulatosan olcsók voltak. Ezuttal csak a saját tapasztalataimról

kivánok beszélni és ez az, hogy alig gondolható, hogy nálunk rendes körülmények között lehessen hasonló olcsó áráért lakást kapni; nem is szólva kongresszusokról és egyéb hasonló sokadalmakról.

Az a hagyományos magyar vendégszeretet egyáltalán nagyon fogyatékosnak mutatkozik az orosz vendéglátás előzékenységével szemben. Mi ugyan banketről-banketre hurczoljuk a vendégeinket, megtömjük cigányzenével és minden egyéb magyar jóval; de ha néhány lépést a maga lábán akar tenni, akkor ki van téve minden vendégszeretet mellett a vendéglősök kapzsiságának, a kocsisok zsaroló hajlamának, a közönség közönyének és udvariatlanságának. Kevesebb banquet és több előzékenység: ez volt az orosz vendégszeretet és, azt hiszem, többet is ért a mienknél.

A Twerskaján laktam. Moszkvának legszébb és legnagyobb közlekedéssel bíró útján, mely villamos ívlámpákkal van kivilágítva. Az első emeleten volt egy tánczteremhez hasonló nagyságú, az utcára nyíló kétablakos szobám és barátommal együtt, tehát ketten, egy szobáért fizettünk mindössze három rubelt. Pedig szobám

gyönyörűen volt bebutorozva és megfelelt mind-
azoknak a kívánalmaknak, a mikért itt Budapes-
ten legalább hat forintot kellett volna fizetnünk.

Szerfelett érdekes az oroszoknak abbeli
szokása, hogy az ágyakat és a mosdóasztalt a
lakószobától külön fa-fallal választják el, úgy,

Moszkva: Veliki Iván tornya.

hogy a lakószoba mindig teljesen rendben van
és bármikor fogadhatunk vendégeket. Nincsen
tehát arra szükség, hogy az esetre, ha valaki
látogatásokra számít, két szobát fogadjon fel,
a mire a mi viszonyaink között kényszerítve
vagyunk.

Ennek magyarázatát abban kell keresnünk,

hogy az oroszoknál francia divat szerint a késői felkelés van szokásban és így a délben érkező látogatókat csakis olykép lehet fogadnunk, hogy hálófülkénk láthatlanul el van választva a lakószoba többi részétől.

Moszkvában az utcai élet nem mutatja azt az élénkséget, a melyet a lakosság nagy aránya mellett elvárhatnánk. Az általános késői felkelés folytán az üzleteket is csak kilencz óra felé nyitják ki és a tulajdonképeni forgalom csak 10—11 óra között veszi kezdetét. Ekkor azután szakadatlanul tart egészen 6—7 óráig este. Mert a moszkvai kereskedő délben nem ebédel, hanem tízórait eszik és e célból csak negyed-, félórára hagyja el üzletét, valamely szomszédos korcsmát keres fel, a hol egy húsételt eszik, azután folytatja munkáját. Este 7 óra tájban becsukja boltját és saját házába tér haza, hogy ott ebédjét teljes nyugalommal elköltse és magát egészen átengedje a pihenésnek.

Ebben a tekintetben Moszkva teljesen az amerikai városok lakosainak szokását követi, a kik szintén meglehetősen messze az üzletüktől saját kis házacskával bírnak, a hova csakis estére térnek haza és a hol családjukkal elzártan a

külvilágtól egy kedves kis kert közepette nyugodtan és jókedvűen töltik el estéiket.

Moszkvában este felé az utcai élet úgyszólván teljesen szünetel. Mindenki családi körébe vonul vissza. Az orosz nagyon szeret mulatni, felette kedveli a társaságot, de mindig csakis

Moszkva : Mária-templom.

a család körén belül. A fiatal emberek estéi, különösen a téli szezon alatt, hetekre le vannak foglalva. Minden egyes este más-más család ad fogadó-estét, más-más családnál van valamelyes tánczvigalom, színelőadás vagy hasonló mulatság. Sőt annyira mennek, hogy a színházi szezon alatt a fiatal emberek színház után

hivatalosak vacsorára a családhoz. Moszkvában kávéházak sem lévén, így természetesen az éjjeli élet úgyszólván teljesen hiányzik, mert a fiatal emberek, a mikor 12-kor vagy 1 órakor a családokat elhagyják, legfeljebb a Petrowskij-parkban egymás mellett található orfeumszerű mulatóhelyek egyikét-másikát keresik fel, a melyekben az élet tulajdonképp csakis éjjeli 12 óra felé veszi kezdetét és vigan eltart egész reggeli 4—5 óráig. Szinte kellemetlen egy ilyen Petrowskij-parkbeli mulatóhelyre este 10 órakor betérni, mert az olyan unalmas, úgy kong az ürességtől, mintha bizony sohase fordulna meg benne ember.

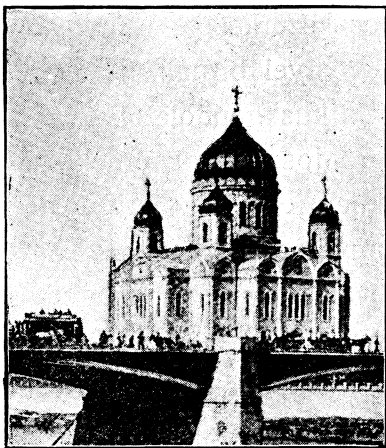
Az oroszoknál a látogatás ideje az elmondottaknál fogva többnyire az esti órákban van. Egyik-másik háznál déli 1—2 óra között is lehet ugyan tisztelegni, de a legtöbbször csakis este 6 után és egészen 9-ig, sőt 10 óráig is lehet látogatásokat tenni. De bármikor jövünk az orosz családhoz, mindannyiszor egy pohár teával kínálnak meg, a melyet el nem fogadni a lehető legnagyobb sértések közé tartozik. Igazi zamatos, jól elkészített orosz teát kapunk, a melyet legtöbbször citromszeletekkel tálal-

nak fel, mert a rum, az ő fogalmuk szerint, a teának jó ízét elrontja.

A tea élvezete oly arányokat ölt Oroszországban, hogy a háziasszonyok cselédjeiknek a rendes fizetésen kívül hónaponként külön tea élvezetére kénytelenek bizonyos összeget adni. Teszik ezt

pedig azért, mert ha a cselédségnek nem szolgáltatják ki a tea élvezetére a külön díjazást, úgy ők kénytelenek nekik teát adni, a mi nemcsak a duplájába, hanem négyszeresébe is kerülne minden

háziasszonynak, mert az orosz cseléd reggel hat órakor teát kezd inni és félórai időközökben iszsza egészen addig, a míg le nem nyugszik ágyába. Sokkal nagyobb mérveket ölt az orosz birodalomban a tea élvezete, mint nálunk akár a vízivás. Megjegyzem, hogy mindannyi-

Moszkva: A Megváltó temploma.

szor, télen-nyáron egyaránt melegen iszszák a teát. A cseléd reggel, a mikor felkel, meggyújtja saját szamovárját és meggyújtja az asszonya szamovárját is és mind a kettő ég addig, a míg a háznak csak egy tagja is ébren van. Így érték el az orosz szamovárok a tökéletesség legmagasabb fokát, úgy, hogy bármely más, nem orosz szerkezetű szamovár ellenében határozott fölényvel bírnak. A nagy gyakorlat szülte a praktikus gondolatokat.

Moszkvának érdekességét legnagyobb mértékben emeli a *Kreml*. Kreml alatt értendő a templomok bizonyos sokasága, melyek a királyi várak körül vannak elhelyezve. Minden történelmi emlék, mindaz, a mi Moszkva nagyságáról tanuskodhatik, a Kremlben van elhelyezve, mely körül fejlődött idők folytán a város oly nagygyá, a minőnek ma látjuk. Évszázados gyakorlat óta az orosz czárok Moszkvában koronáztatják meg magukat. Koronázás előtt néhány napot Moszkvában töltenek és ilyenkor a Kremlben egy domb tetején fekvő királyi kastélyban időznek. A koronázás napján ebből a királyi kastélyból az úgynevezett vörös lépcsőn jön le a czár és megy be a koronázási

templomba. Semmiféle halandónak ezen a vörös lépcsőn végigmennie nem szabad, sőt a csár maga is csak a koronázás alkalmával megy végig rajta.

Régebbi időben az orosz csárok ebben a moszkvai királyi palotában laktak. Utóbb azonban, Nagy Péter óta, Szent-Pétervárra helyezték át tartózkodásukat, de ennek daczára a koronázás aktusát mindenkor az ősi Moszkvában végzik. Nem lehet részletesen leírni azt a gazdagságot, a melyet a Kremlben fekvő királyi kincstárban és a Kremlben látható templomokban találunk, csak annyit akarok megjegyezni, hogy mesés gazdagság tárul fel szemeink előtt, a melyet nem vagyunk képesek elképzelni, a melyet nem lehet leírni, a melyet látni kell, hogy a kellő fogalommal bírassunk róla.

A Kreml királyi lakóosztályai, valamint a tőszomszédságban fekvő királyi kincstár rendes körülmények közt csak kivételesen tekinthetők meg; a kongresszus alkalmából azonban csári rendelet folytán hét napon át az idegenek részére nyitva állottak. Minden csár koronázásán egy új koronát készített és új koronázási palástot csináltat a saját és a felesége részére. Ezeket mind megláthatjuk a Kremlben fekvő királyi

kincstárban, sőt a lakóosztályok azon termeit is bemutatták ezúttal, a melyek sohasem jutottak a közönség szemei elé, tudniillik a csár-nőnek lakóosztályait. A csár előzékenysége még annyira is ment, hogy néhány nevesebb tudós-nak a Kremlben lakást bocsátott rendelkezésre.

A kongresszus alkalmából számtalan estélyt rendeztek a különböző klubokban, a melyekre természetesen csakis mindenkor notabilitásokat lehetett meghívni, mert hisz alig vagyunk képesek elgondolni egy oly helyiséget, melyben 8000 ember egyszerre elférhetne. Egyetlen egy oly estélyt rendeztek, melyre az összes kongresszusi tagok hivatalosak voltak, még pedig az ezelőtt három vagy négy esztendővel épült úgynevezett »kereskedelmi sorok«-ban. Ez tudniillik egy, a vásárcsarnok mintájára épített épület, melynek mérhetetlen nagy a kiterjedése és melynek üveg-tetővel fedett udvarai felette alkalmasaknak bizonyultak egy ily monstruózus ünnepély rendezésére. Ebben a kereskedelmi vásárcsarnokban a lehető legsilányabb iparczikktól kezdve egészen a legkényesebb izlést is kielégítő külföldi avagy belföldi iparczikkig mindent vásárolhatunk.

Az épület maga négy szárnyépülettel bir,

melyek szintén üvegtetejű udvarokkal vannak egymással összeköttetésben. Itt rendezték Moszkva városa, a kongresszusi központi bizottság és maguk a kereskedők a tulajdonképeni hivatalos fogadtatási ünnepélyt. Az óriási méretekkal bíró csarnok zöld lombfüzérékkel és az összes nemzetiségek zászlóival fényesen fel volt díszítve és villamos világitással tündériesen kivilágítva. Az épület közepén levő szökőkút fontaine lumineuse-nak volt berendezve és az egyes helyeken felállított színpadok igazán tündéries jelleget adtak az egész dolognak.

Moszkva : Pouchkin költő szobra.

Az estély 10 órakor vette kezdetét. Változatos műsorában ott találtuk az orosz női kart, orosz férfikart, orosz gyermekkart ; azonkívül egy cigány-zenekar, kozák-zenekar, katonai

zenekar és a munkások zenekara szolgált a közönség mulattatására és ráadásul külön társaság adott elő orosz sanzonett-dalokat. Éjfél felé gazdagon terített asztalok mellett a legváltozatosabb hideg buffet, a legjobb borok és a legkülönbözőbb sütemények, édességek, kávé, tea és egyéb dolgok szolgáltak a fáradt közönség erejének erősítésére. Olyan ünnepély volt ez, melyre az a közel tizezerre menő embertömeg, mely benne részt vett, mindenkor szívesen fog visszaemlékezni és a melyről csakis a lehető legszébbet és a legjobbat fogja elmondhatni mindazoknak, a kik az ünnepélyek rendezése iránt érdeklődnek.

A »kereskedelmi sorok« — a hol az ünnepély lefolyt — kétemeletes épületekből állanak. A földszinten vannak elhelyezve a boltok, míg az emeleteket inkább irodahelyiségeknek és raktáraknak használják föl. Igazán dicséretre méltó a moszkvai kereskedők áldozatkészsége, melylyel a helyiségeket az ünnepély megtartására átengedték és az az ambíció, melylyel az ünnepély rendezésénél kivették a saját részüket. Minden igyekezet odairányult, hogy a kereskedelmi sorokból tündéri palotát csináljanak, a mi

valóban sikerült is. A mellett minden kellőleg szervezve volt.

Az a bámulatos rend, a mely mindenféle uralkodott, az a nyugalom, a melylyel az éber rendezők a buffet-nél minden irányban intézkedtek, hogy a nagy embertömeget kellőleg kiszolgálják, bizonyította, hogy Oroszországban sokkal jobban értenek ünnepélyek rendezéséhez, mint sok más helyen a külföldön, mint akár nálunk.

Az egyik zenekar ez alkalommal eljátszotta a különböző nemzetiségek himnuszait s ekkor alkalmam volt látni azt a nevetséges műfelbuzdulást, a melylyel Oroszország egyes emberei a francziák iránt viseltetnek. A francia himnuszt nem győzte eléggé eljátszani a zenekar és egyedül a *Gaudeamus igitur* volt az, a melyet többször kellett eljátszaniok, mint a *Marseillaiset*. Ennek természetes oka abban keresendő, hogy a kongresszusi tagok többsége németekből állott. Az emlékezetes ünnepély csakis a reggeli órákban ért véget.

Egy napon én is meg akartam próbálni a »lihats« gummikerekű kocsin végigröpülni a városon. Másodmagammal tehát 4 rubelért fel-

béreltünk egy ily lihatsot, ki annyira száguldott végig a városon, hogy akárhányszor a hátába kapaszkodtam és úgy könyörögtem neki, hogy fogja rövidebbre koromfekete orosz telivérét és hajtson lassabban. Mindig attól tartottam, hogy kiröpülök a sajátságos szerkezetű apró kocsi-ból, melyben alig fér el két ember.

Ez a lihats aztán elvitt végig az egész Petrowskij-parkon, mely bizony nem oly szép és nem oly kultivált, mint a mi városligetünk. Azután megmutatta a moszkvai lóversenytér, mely óriási méreteivel ragadja meg figyelmünket, a mint hogy általán minden orosz intézmény és épület nagy dimenziói által tűnik fel legjobban. Sajnálattal kellett lemondanom arról az élvezetről, hogy az orosz telivéreket versenyen lássam, mert csakis tavasszal és ősszel vannak lóversenyek. A nyári meeting közönség és lóanyag hiánya folytán összezsugorodik egy-két vasárnpra és abszolote nem érdekes.

Azután megnéztük a Petrowskij-park mellett fekvő »Kodinka« mezőt, a hol az utolsó koronázáskor népünnepélyt rendeztek és a hol az a borzasztó szerencsétlenség történt, hogy az emberek egymást agyontaposták olykép, hogy

az első sorok alig egy méter mélységű gödörbe botlottak s a hátuk mögött levő emberáradat aztán rajtuk törtetett keresztül. A Kodinka-mező mérhetetlen nagy kiterjedésű homoksivatag, melyen a szem a végtelenségig elkóborolhat, mert határt nem talál sehol. Ha Sergius nagyherceg, moszkva kormányzója megadta volna a kért katonaságot, ki van zárva a lehetőség, hogy megtörténjék az irtóztató szerencsétlenség. De a kormányzó úr nem adott katonai segítséget, a rendőrség gyenge volt és így a katasztrófa meg-

Moszkva: A Tverskaján fekvő diadalkapu.

esett. Ezernél több ember lelte sirját a Kodinka-mezőn. II. Miklós czár szigorú feddésben részesítette nagybátyját és megértette vele, hogy a rokoni köteléknek köszönheti, hogy állását továbbra is megtarthatja. Ez időtől fogva állítólag feszült viszony uralkodik a család kebelén belül.

Végül lihatsunkkal megnéztük a Sakolniki-parkot, mely igen szép, igen kultivált és óriási kiterjedésű, csak hogy a város központjától kocsin egy órányi távolságra fekszik. A moszkvai orvosok a kongresszus tiszteletére itt is rendeztek zeneünnepélyt. Vasárnaponkint itt találjuk a munkáscsaládokat, a mint szamovárjuk körül letelepedve vigan eltöltik a szabad napot.

A moszkvai tartózkodás alatt senkinek sem szabad elmulasztania felmenni a Kremlben fekvő Veliki Iván tornyára, melynek közel 300 lépcsője igaz hogy előveszi erőinket, de az a remek látvány, mely onnan szemeink elé tárul, a mikor az ezertornyú várost felülről megtekinthetjük, a mikor az az ezer és ezerre menő zöld háztető és aranyos templomtorony a nap sugarai mellett kápráztatja szemeinket, páratlan élvezetet nyújt. Ezt a látványt megtekinteni nem szabad elmulasztani. A ki pedig a madártávlatot kedveli, az ne mulassza el felmenni a Verebek hegyére és onnan Moszkvát megtekinteni.

A hatalmas széles kiterjedésű város pompásan tárul fel szemeink előtt. A bámulatos szép Kreml páratlan fekvésével gyönyörködteti szemeinket és a nem régen elkészült Megváltó

temploma, mely mintegy a város közepén fekszik, méltóságteljesen emelkedik ki társai közül; mellette a többnyire alacsony kis házak tömkelege szinte eltűnik. Órákon át elül az idegen a Verebek hegyén és folyton néz-néz a messze távolba, nem tud betelni a páratlan látvánnyal és csak azt sajnálja, hogy e képtől előbb-utóbb meg kell válnia . . .

Ám mindezekon felül az első pillanatban észre vehetni a moszkvai s egyáltalán az orosz élet egy olyan sajátosságát is, mely már kevésbé elragadó, hanem inkább elszomorító. Ha látjuk azt az élénk kereskedelmi életet, azokat az igazán életre való intézményeket és azt a praktikus, egy csöppet sem orosz, hanem inkább nagyon is európaias viselkedést, melylyel a moszkvai ember bír, szinte hihetetlennek látszik, hogy ez az árnyoldal egyáltalán léteznék. Moszkvának közel ötszáz temploma van, szebbnél-szebbek, gazdagabbnál-gazdagabbak mindannyian. Oly sokféle műkincs van bennök felhalmozva, hogy tán a többi európai országoknak együttvéve nincs annyi kincsük templomaikban, mint a mennyit egyedül Moszkvában találhatunk. Arany, ezüst, drágakövek, gyémántok

mindenfelé bőségesen található és a templomok építkezése a lehető legkényesebb igényeket is kielégíti. Ez egymagában véve még csak megjárna, ámátor sokkal üdvösebbnek és sokkal czélszerűbbnek tartanám, ha kevesebb templom és több iskola volna, ha azt a rengeteg pénzt, a melyet itt a templom-kincsekre fordítanak, inkább a nyomor enyhítésére, kulturális intézményekre és a nép felvilágosítására fordítanák. Az árnyoldal pedig az, hogy a moszkvai ember egész a bálványimádásig vallásos. Borzadás fogja el a jobbérzésű embert, ha végigmegy az utcán és lépten-nyomon azt látja, hogy az emberek lekapják a kalapjukat, négyszer-ötször magukra keresztet vetnek, az asszonyok pedig buzgóságukban a végletekig menve, minden egyes szentkép előtt — a melyek bizony a moszkvai utcákon bőven található — számtalanszor keresztet vetnek magukra és a templomajtók mindegyikénél a földre borulnak és azt összecsókolják. Az izvostsik-kocsisok hajtás közt lekapják kalapjukat egy-egy szentkép előtt és néhányszor keresztet vetnek. A lóvasuton járó emberek sem mulasztják el a szentképeknek járó tisztelgés megadását. Valahányszor pedig

megkondulnak a harangok, az orosz ember keresztet vet magára. És hagyján volna ez a dolog, hogy ha a nép legalsó osztályainál volna csak. Mert nem ütközünk meg azon egy csöppet sem, hogy ha a nép soraiban oly hit kezd lábra kapni, hogy az, a ki valamely szentképet reggel először csókol meg, az biztos meggyógyul és ennek folytán százakra menő embertömeg egész éjszakán az utcán hever, hogy mind-egyik első lehessen a szentkép csókolásánál; nem ütközik meg egy csöppet sem azon az ember, ha a nép egy bizonyos Mária-képnek oly gyógyhatást tulajdonít, hogy a mikor halálát közelegni érzi, nem orvosért küld, hanem 10 rubelt küld a pópának, hogy azt a képet hozná el a lakására. Ezek mind oly dolgok, a melyek a nép műveltségének alacsony fokánál könnyen megmagyarázhatók. De igenis, meg lehet ütközni azon, hogy ha Moszkva utczáin végigmenve, azt látjuk, hogy az intelligens nő csakúgy leborul és csakúgy megcsókolja a templom követét, mint akár a nép legutolsó tagja. És meg lehet ütközni azon, hogy az intelligens moszkvai nő, mikor sétára indul, csak akkor megelégedett és boldog, ha valahány templom mellett elmegy, mindannyiba

betér, mindegyikben imát mond és mindegyiknél legalább is egy gyertyát vásárol és azt a szentkép mellé odatűzi.

És ez a sajátságos jellemvonás végigvonul egész Moszkván annyira, hogy akárhány bolt-helyiség van, a melyben szentképet alkalmaznak, a mely előtt állandóan ég a mécses és annyira mennek az ájtatoskodásban, hogy még a szállodákban is azokban a szobákban, a hol egész idegen emberek laknak, a szobának valamelyik sarkába egy-egy szentképet tesznek. Innen van az, hogy a többi kevésbé vallásos oroszországiak, ha valakire azt akarják mondani, hogy teljesen elmerül a vallásosságban és érzéke minden szebb és jobb iránt eltompul, akkor csak annyit mondanak róla: ez egy valódi moszkovita.

Az orosz czár egyuttal az orosz vallás feje, azaz a czár az oroszok római pápája. Így a vallás túlzott kultiválása némiképp politikai jelleget is ölt. Inkább adnak az orosz népnek fényes templomokat, minél több szentképet és minél több papot, semhogy felvilágosítva a kulturális intézmények által, a civilizációhoz közelebb hoznák. Inkább megteszik azt, hogy még a vasutak mentén is minden egyes állomáson

oltárt emelnek és szentképeket függesztenek ki, csakhogy a nép valahogy a vallásról meg ne feledkezzék és így ebben a csendes vallási örjögésben megmaradva, a szabadabb gondolkozáshoz ideje ne jusson.

Különben a jelenlegi czár alatt ezek a dolgok változni fognak. Nehéz dolog ugyan az oroszokkal politizálni, avagy egyáltalán a czár személyéről velök beszélgetésbe ereszkedni. Mert bár társadalmilag teljesen szabadok és így sorsukkal teljesen megelégedettek, mégis végkép elszoktak a politizálástól. Nagyon jól tudják, hogy ez veszedelmes dolog Oroszországban. Így hát nagyon gyakori volt az az eset, hogy a magyarok — a kik meg éppen politika nélkül nem tudnak ellenni — orosz ismerőseikkel beszélgetve, politikai kérdéseket érintettek és bizony ilyenkor választ nem kaptak. Az orosz minden felvilágosítás nélkül másra terelte a diskurzust.

Egyetlen egyszer volt némi kis szerencsém, a midőn nyilatkozatra birtam egy velem utazó kaukázusi gimnáziumi tanárt. — Megkérdeztem ugyanis tőle, hogy milyen ember II. Miklós, az új czár? Egy ideig csak hallgatott, már-már azt hittem, hogy vele is úgy járok, mint a többiek-

kel. Egyszerre azonban szemeim közé nézett és ezt mondta:

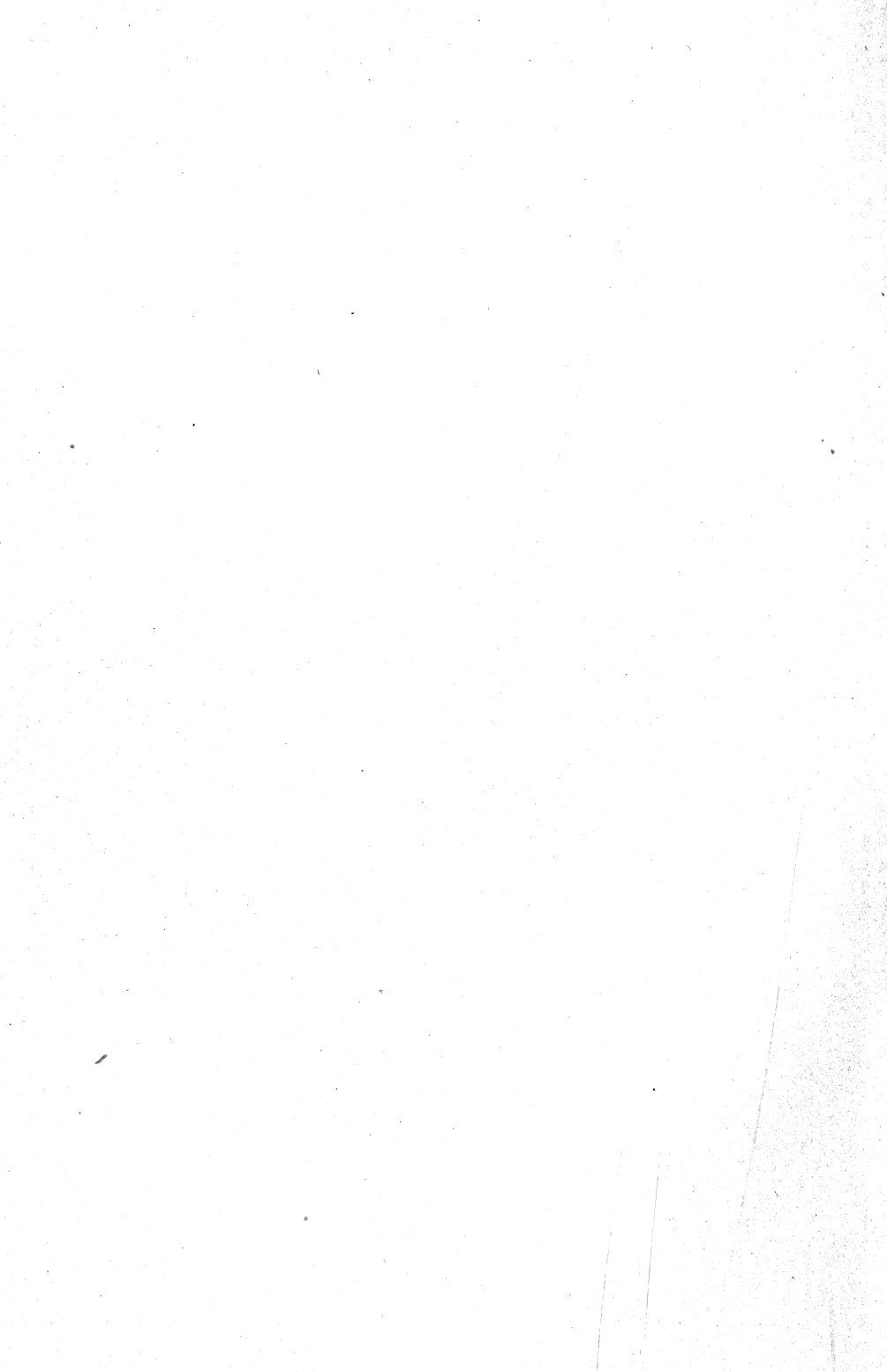
— A czár sokat költ iskolákra, jól fizeti a tanerőket és sok pénzt ad az ujságíróknak.

Ezzel hirtelen átcsapott más tárgyra és további nyilatkozatra nem birtam indítani.

Nos, ha az új czár sokat költ az iskolákra, úgy szíven fekszik a nép felvilágosítása és akkor a vallási túlzások is csakhamar véget érnek.

NISHNIJ-NOWGOROD

Nishnij-Nowgorod.

Esti tíz órakor elhagytuk Moszkvát és már másnap reggel kilencz órakor megérkeztünk Nishnij-Nowgorodba, a világ legnagyobb vásárjára. Szinte elképzelhetetlennek tartjuk azt a látványt, melyet Nishnij-Nowgorod nyújt. Hiszen, ha a budapesti központi vásárcsarnokban s az a körül kifejlődő életet nézzük, máris azt gondolhatnók, a mi ennél több, a mi ennél is élénkebb, az a lehetetlenségek sorába tartozik. Pedig Nishnij-Nowgorod mégis felülmulja mindazokat a vásárokat, a melyeket európai ember valaha látott. És a nishnij-nowgorodi vásár érdekességét leginkább emeli az, hogy ott az összes kereskedelmet, kezdve a nyers terményeken, gyümölcsneműeken és végezve a legtokéletesebb iparcikkeknél, egytől-egyig férfiak közvetítik. Egy

vásár, a hol nem találkozunk kofával! Egy vásár, a hol nem trécselnek hiábavaló dolgokat! Egy vásár, a hol csendesen és nyugodtan történik az adás-vevés!

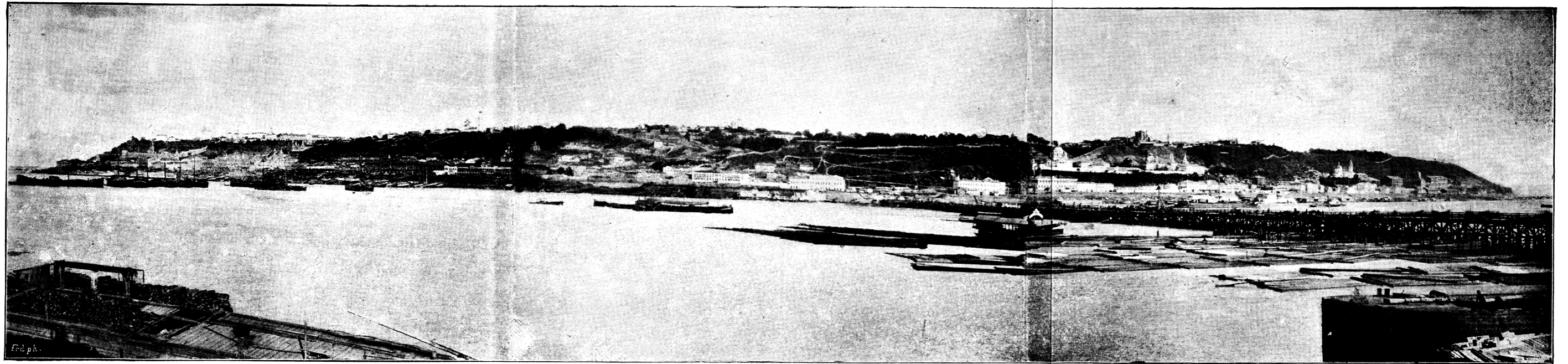
Nishnij-Nowgorod tulajdonkép két, egymástól teljesen elkülönített részből áll, még pedig a tulajdonképeni városból és azon területrészből, a melyen az évenkinti vásár lefolyik. A város közel 70.000 lakosával nem sok látnivalót nyújt. Van egy nagyon csinos, legújabban elkészített színháza, van gimnáziuma, van papi szeminárium, utczái szépek, tiszták és rendezettek, villamos és fogaskerekű vasuttal is bir, sőt a moszkvai Kreml mintájára Nishnij-Nowgorodban Kremlt is találunk. *Kreml* alatt oroszul ugyanis egy dombtetőn fekvő városrészt értenek, mely vársánczokkal és kőfallal van körülvéve és mely rendszeren a város közepén fekszik. Alig találunk orosz várost, a melyben Kreml ne volna. Ezek között természetesen a moszkvai Kreml a leg-híresebb.

Nishnij-Nowgorod ugyanis az Oka és a Volga összefolyásánál fekszik és a vásári rész az Oka balpartján fekvő nagy lapályra, míg a város az Oka jobbpartján fekvő hegyes terü-

letre esik. Nishnij-Nowgorod városnak van néhány kilátási pontja a dombok tetején, honnan remek kilátás nyílik az Okára és Volgára és a honnan áttekinthetjük az egész óriási nagy kiterjedésű vásárt. Ezeken a helyeken persze mindenütt elegáns vendéglőket találunk. Egy ilyenben voltam is, a hol éppen katonazene játszott a közönség mulattatására. Ugy mondták, hogy hetenkint háromszor van 5—9 óráig katonai hangverseny a nyári szezonban.

A város különben nem sok látnivalót nyújt és így az idegen érdeklődése természetesen a vásár felé fordul. Ez a vásár eredetét a moszkvai nagyhercegeknek a tatárokkal való versenyzésének köszönheti. A tatárok ugyanis már a XV-ik században *Arsk* városában rendeztek virágzó vásárokat és ezeknek kívánt mintegy konkurrencziát csinálni a moszkvai nagyherceg, a midőn az ő fenhatósága alatt álló területen különböző városokban szintén tartott évenkénti nagy vásárokat. Hisz akkoriban még a vásárok domináltak, vásáron kívül a kereskedelem csak alig tengett. Mindenki a vásáron szerezte be szükségleteit és a moszkvai nagyhercegek nem akarták azt, hogy az ő alattvalóik a tatároktól

— kik akkoriban még függetlenek voltak — szerezzék be vásárolni való holmijukat. Hosszas próbálgatás és versenyzés után, mely alatt különböző helyeken tartották meg a vásárokat, végre is a tatárokat teljesen legyőzték, Arskban a vásárokat beszüntették és 1822-ben Nishnij-Nowgorodban vetették meg alapját a mai vásárnak. Három millió rubel költségen építették a vásári csarnokokat: 60 raktárt és 2500 vásári bódét. A központi vásárcsarnokot csak 1890-ben építették föl. A nishnijnowgorodi vásár hosszú, egymásra merőlegesen álló utczákon terjed el. Jobbról és balról vannak a vásári raktárak, melyeknek földszintjén folyik a kereskedés, míg az első emeleten az illető kereskedők lakásai vannak elhelyezve. A mint már mondtam, minden elgondolható áruval találkozunk ezen a vásáron, a melynek hozzávetőleges forgalma évenként 200 millió rubelt tesz ki, míg a kereskedésben résztvevők száma felülhaladja a négyszázezer embert. Oly nagy raktárakat látunk teából, vasból, naftából, lisztből, hogy szinte nem vagyunk képesek elgondolni. A vásárt végiggyalogolni úgyszólván a lehetetlenségek sorába tartozik, mert kocsival is két órát vesz igénybe, ha min-

Nishnij-Nowgorod a nagy vásári hiddal.

dent meg akarunk tekinteni. Rendkívül érdekes a különböző nemzetiségek vegyülete, melylyel itt találkozunk. Perzsák, kínaiak, osztjások, vogulok, kirgizek, cserkeszek élénken tarkítják a nishnijnowgorodi vásári életet.

E mellett sok olyan dolgot látunk, a mely más vásáron egyáltalán fel nem található. Szórmeárúknban a legnagyobb választék, közvetlen szomszédságban a droguisták tanyája, majd ismét dohány- és szivarneműek, indigó-árúk, ezeket felváltja a harangok végtelen nagy raktára, mind-mind részben csarnokokban elhelyezve, részben pedig, a mint az árú természete megengedi, az Isten szabad ege alatt raktározva és vevők és kereskedők itt bonyolítják le összes üzleteiket. Legérdekesebb dolog azonban az, hogy ez a vásár mindössze alig tart tovább egy hónapnál. Julius 15-én veszi kezdetét, orosz időszámítás szerint, vagyis a mi számításunk szerint július 27-én és tart egészen augusztus 25-éig, tulajdonkép a mi számításunk szerint szeptember 6-ig. A vásári szabályok értelmében augusztus 25-ére az összes vásári váltóknak kiegyenlítve kell lenniök. A vásár azután is nyitva marad még szeptember 10 ig, vagyis a mi számításunk

szerint szeptember 22-éig, de ez a néhány nap már az utóvásár jellegével bír, semmiféle fontos ügyletet ekkor meg nem kötnek és le nem bonyolítanak.

A mikor azután a vásár ideje elmúlt, a kereskedők portékájukkal együtt ismét elhagyják Nishnij-Nowgorodot és az egész városrész, raktáraival együtt, lakatlan marad egészen a jövő vásár megnyitásáig. Az őszi hónapokban az Oka és a Volga áradása rendszeren úgy elöntik a vásári részt, hogy az ottan való tartózkodás egyáltalán lehetetlenné válnék.

A vásár tartama alatt a kereskedelem már reggel 6 órakor kezdetét veszi és szakadatlanul tart egész napon át, sőt még az estéli órákat is kereskedelmi ügyletek lebonyolítására használják föl. A nishnijnowgorodi vásárt kiváltképp érdekessé teszi az a körülmény, hogy a portékát minden kereskedő tényleg el is hozza és a vevő tényleg át is veszi. Szóval, nem fordul elő az az eset, a mi nálunk igen gyakori, hogy búzát vagy egyéb dolgokat csakis minta után árusítanak el, míg az átvett mennyiséget azután később szállítják el a vevő által kijelölt helyre.

A nishnijnowgorodi nagy vásár összes te-

rülete valamennyi vásári raktárával és számtalan bódéjával a czár, azaz a korona tulajdonát képezik. A kereskedők a koronától bérlik évenként helyiségeiket s ebből a bérből 500.000 rubel foly be. A vásáron petroleum-, vagy gázvilágítást használni szigorúan tiltva van, az utcák kivilágítását villamos ívlámpákkal eszközlik, a kereskedők lakásukban pedig gyertyavilágítást kénytelenek használni. A szivarozás is szigorúan tiltva van a vásár területén, egyedül a korcsmákban van megengedve a dohány élvezete. Idegen létemre természetesen erről a rendeletről mit sem tudhattam és így szivarommal ebéd után kimentem a vásár területére; itt azonban a biztonsági szolgálatot végző orosz zsandár nyomban megszólitott és felkért, hogy szivaromat adjam át neki, hogy ő azt elpusztíthassa, mivel a szivarozás nincs megengedve.

A nishnijnowgorodi vásár jelenleg két részből áll: a belső vásár, melyen 3000 vásári bódé van elhelyezve és a külső vásárból, a melyen 4000 vásári bódé van. Ezenkívül van a központi vásárcsarnok, melyben mindennap esti öt órától fogva játszik a katonai zenekar és a közönség a zene hangjai mellett, itt tartja meg

naponkénti sétáját. A központi vásárcsarnokban kiváltkép ékszer és selyemárú, ruhaneműek és apró, bőrből készült tárgyak kerülnek elárúsításra és a vásár ideje alatt ebben a hatalmas kétemeletes épületben van elhelyezve a központi vásárbizottság és jelentő-hivatal, rendőrség, egy szóval mindazok a hivatalos közegek, a kik a vásári rend fentartására és annak ellenőrzésére hivatva vannak. Ebben a központi vásárcsarnokban szokta az idegen emléktárgyait vásárolni s az orosz kereskedő, ki nagyon jól tudja, hogy mindenki, a ki Nishnij-Nowgorodba jön, itt okvetlenül vásárolni akar, bezzeg sokkal magasabbra tartja árúit itt a vásáron, mint a minő áron azt akár Moszkvában, akár Pétervárott, akár bármely más városban meg lehet venni. Egyáltalán, ha Nishnij-Nowgorodban bármit is vásárolni kívánunk és arra akarunk ügyelni, hogy legalább ne nagyon csaljanak meg, akkor a kereskedőnek a kért árnak felét ajánljuk fel és biztosak lehetünk benne, hogy az árút így is megkapjuk, és így is túlon-túl sokat fizettünk érte. Egyáltalán kellemetlen mérveket ölt Nishnij-Nowgorodban az alkudozás, mert absolute nincsen olyan tárgy, melyet alkudozás nélkül meg

lehetne venni és nincsen kereskedő, a ki vevőjét, ha csekély mértékben is, de okvetlenül be ne akarná csapni. Innen van az, hogy a kiskereskedés Nishnij-Nowgorodban évről-évre alább-hanyatlik, mert az idegen, avagy az oroszországi ember annyira mindig tájékozva van a dolgok ára iránt, hogy a becsapás ellen megóvhatja magát, másrészt pedig a közönség mindinkább elszokik a folytonos alkudozástól és inkább kerüli a vásárlást oly helyen, a hol tudja, hogy az árúkat a rendesnél nagyobb árban vesztegetik. Különösen a nishnijnowgorodi vásár sokat vesztett régi nagy jelentőségéből, mióta a vasuti forgalom a távolságokat megszüntette; ma már senki se gondol arra, még Oroszországban sem, hogy a vásárolni valójával félesztendeig, vagy még tovább is várjon, a mikor a legközelebbi vásár kezdődik.

Esti 9 órakor az összes bódékat becsukják, de azért nem szünetel még a kereskedelmi forgalom. A kereskedők ekkor ugyanis felkeresik a feles számmal található különböző korcsmákat és itt a fehér asztal mellett poharazás közben történnek az úgynevezett nagy kötések. Ekkor állapítják meg a másnapi teendőket és vevők és

kereskedők ekkor kötnek meg nem egy 200.000—300.000, sőt némelykor 400.000 rubel értékű üzletet is.

Nishnij-Nowgorodban a vásár területén körülbelül 15—20 vendéglőt találunk. Mindegyik ilyen korcsmában van egy orfeum-társaság és ez az orfeum-társaság éppen úgy tartozik a vendéglős személyzetéhez, akár a pinczerek avagy pedig a szakácsok. Egy-egy ilyen orfeum-társaság egy női karból, egy férfikarból, a melyek mind-egyike körülbelül 15—20 személyt számlál, néhány szólistából áll és az előkelőbb vendéglőkben a kíséretet egy zenekar végzi, míg a kevésbé előkelőknél a zongora. Az étterem egyik vége szinpadnak van berendezve és vacsora alatt külön belépti díj nélkül, itt folyik le az orfeum-előadás. Egyik elsőrangú vendéglőben költöttem el az ebédet. Itt már ebéd alatt játszott a tizenhat tagból álló zenekar. És mivel a karmester megneszelte, hogy magyarok vannak az étteremben, eljátszotta Liszt IX. rapszodiáját és egy magyar csárdást. Igazán csodáltam azt a művészi tökéletességet, melylyel a magyar darabokat előadták. Hiába, a magyar zene szépsége megtalálja útját a messze külföldön is. Külön-

ben Oroszországban igen sok magyar művész-
szel és művésznővel találkozunk, mert az orosz
ember sokat áldoz a művészet oltárán. A zsú-
folásig megtelt étterem közönsége nagy lelke-
sedéssel tapsolt a magyar zenedarabok után és
mindenkép meg akarta ismételtetni azokat. Ez
a zenélés, ez az éneklés, ez a mulatozás eltart
egészen reggeli 2—3 óráig. Itt láthatjuk csak
meg a kereskedői osztálynak mérhetetlen köny-
nyelműségét. Egy-egy jól megkötött üzletnél
ugyanis könnyen keresett néhány száz vagy
néhány ezer rubelt, miért ne adhatna ki éppen
olyan könnyűséggel 100—200 rubelt egy estén?
Csak úgy szórják a kereskedők pénzüket és
megfosztva magukat az éjjeli nyugalomtól, ott
lebzselnek az orfeumi hangok mellett egész a
késő reggeli órákig. Daczára ennek, természe-
tesen reggel 6 órakor megint kezdetét veszi
az üzlet és a kereskedés folyik tovább, úgy,
mint hogy ha az éjszakai mulatozás meg nem
történt volna.

Utítársaim közül sokan nem voltak meg-
elégedve azzal, a mit Nishnij-Nowgorodban ta-
láltak. Ez pedig könnyen érthető oknál fogva
azért történhetett, mert ha külön vezetőnk nin-

csen, a ki barátságból és szivességből velünk tölti az egész napot, akkor bizony idegen létünkre csak nagyon keveset láthatunk meg a felette érdekes nishnijnowgorodi nagyvásárból. Engem megérkezésünkkor egyik bécsi ismerősöm: Popper úr várt, ki egyik nagy bécsi indigó-czéget képviseli Nishnij-Nowgorodban s a kinek szives kalauzolása mellett megláttam mindent, a mi Nishnij-Nowgorodban az idegent érdekelheti. Majdnem összes utitársaim elfeledték megtenni hajón az utat az Okán át a Volgába és így elestek attól a pompás látványtól, a mely itt tárul szemeink elé. A Volga hatalmas hullámain kisdud hajónk csak ide-odadobálva halad végig és az egyik oldalon festőien emelkedik ki a hegyen fekvő Nishnij-Nowgorod város, a másik oldalon pedig széles lapályon terül el Nishnij-Nowgorod, a vásár. A mellett szemeink előtt van közvetlenül a végtelen hosszúnak tűnő vásári fahíd, melyen szinte szüntelenül folyik a forgalom, koci koci háta mellett, társzekér társzekér után, míg a másik kocsisorban a gyorsan tovább száguldó fogatok és kétoldalt a járókelők sűrű tömege. Ha semmi egyébért, csak ezért az egy látványosságért is érdemes az

Oroszországban utazónak eljönni Nishnij-Nowgorodba, hogy megláthassa ezt a nagy vásári fahidat, a rajta lefolyó elképzeltetlen és örökké tartónak látszó forgalommal.

Bécsi ismerősöm figyelmeztetett arra is, hogy az elmúlt évben Nishnij-Nowgorodban egy országos kiállítást rendeztek és megmutatta a még most is álló gépcsarnokot, mely hatalmas vasszerkezetével és díszes üvegtetőzetével igazán a lehető legszebb kiállítási épületek közé tartozik. De ennek daczára még sem vagyok hajlandó ismerősömnek elhinni azt, hogy ez a nishnijnowgorodi kiállítás 400 millió rubelbe került volna. Ugy mondják, hogy rendkívül fényes volt, hogy az idegen áramlat csak úgy tódult Nishnij-Nowgorod felé és hogy ennek foytán az elmúlt évben Nishnij-Nowgorodban közel egy millió ember fordult volna meg. Ez mind szép dolog, tán nem is valószínűtlen, de 400 millió rubel mégis csak sok pénz!

SZENT-PÉTERVÁR FELÉ

ÉS

A FINNEK KÖZÖTT

Szent-Pétervár felé és a finnek között.

Moszkvából rövid 17 óra alatt érhetjük el Szent-Pétervárt. Vonatunk természetesen ismét egy félórai késéssel érkezett meg, no de ehhez már úgy hozzászoktunk Oroszországban, hogy észre sem vettük. Utazásunk igen kellemes volt, mivel a kongresszusi tagok rendelkezésére egy külön vonat állott és a kik ott el nem fértek, azokat a rendes vonatokkal, de külön waggonokban vitték Pétervárra. A kényelmen kívül megvolt a kedves társaság is, a mennyiben *Mourphy*, a híres chicagói operateur és még egy másik amerikai orvos társaságában igen kellemesen elcsevegtük az utat. Mourphy oly érdekesen tudta előadni tapasztalatait, annyira hevült a sebészet terén már elért és még elérhető nagy vív-

mányokért, oly rózsás színekben tudta a kecsgető jövőt elénk tárni, hogy még én is — pedig nem vagyok orvos — órákon át feszült figyelemmel hallgattam. Mourphy az amerikai szokásokhoz híven társüzletet nyitott. Ketten tartanak ugyanis közös czég alatt orvosi rendelést és míg az egyik utazik, addig a másik helyettesíti, a jövedelem pedig feloszlik két részre. Ennek daczára Mourphy sietett haza. Augusztus 1-én utazott el Chicagóból és már szeptember 3-án megint otthon volt. Közben öt napot töltött Moszkvában és egy napot Pétervárott. Hogy Pétervárt megláthassa, két éjszakát utazott egymásután és a közbeeső tizenkét óra alatt nézte meg a várost.

A Moszkvából Pétervárra való utazásnak még egy érdekes és jellemző epizódja volt. Alig hogy vonatunk vagy két órát ment, egy igen elegáns úr állit be kupénkba egy hatalmas kossárral és bemutatkozás nélkül csak ennyit mond:

— Az urak Oroszország vendégei, vegyék ezt a csekélységet jó szívvvel.

Ezzel leteszi a kosarat és megy a másik kupéba. Egy ideig szótlanul néztük, végre is Mourphy tanár kinyitotta. A legszebb gyümöl-

csöt találtunk benne: szőlőt, körtét, almát, őszi baraczkot, ökölnagyságú szilvát, egyszóval mindent, a mi az akkori szezonban csak kapható volt és mindenből a legszebbet. Se szó, se beszéd, hozzáfogtunk az evéshez és rövid egy óra alatt a kosár tartalma kiürült. Ekkor aztán korporative mentünk köszönetet mondani ismeretlen jóltevőnknek. Az út folyamán megtudtuk, hogy Oroszország egyik milliomosával van dolgunk.

Hogy utazásunk Pétervár felé kényelmes volt, az az orosz állami közegek nagy előzenységére és figyelmességére vall. Épp abban az időben utaztunk ugyanis Szent-Pétervárra, a mikor a deákok is mindenfelől Pétervár felé özönlöttek, mert az iskolák vették kezdetüket. Ugyanabban az időben, a mikor Oroszország minden részéből háromezer delegált utazott Pétervárra Faure fogadtatása alkalmából, úgy, hogy Moszkvából Pétervárig naponta 24 vonatot indítottak. Igazán csodálatos, hogy az orosz vasutak ezekben az óriási forgalmú napokban mégis oly nagyszámú kocsik felett rendelkeztek, hogy a kongresszus tagjai számára az utazást kényelmessé és kellemessé teheték.

Szent-Pétervárra ugyanaz nap (augusztus

24-én) érkeztünk, a mikor Felix Faure, a francia köztársaság elnöke, érkezett oda. Szent-Pétervár utcái fényesen ki voltak díszítve; a házak mind francia színekben díszeltek, nem is szólva a diadalkapukról és a külön felállított zászlóárbockokról. Az egész város egy hatalmas zászlóerdőhöz hasonlított, melyben csak francia színeket, »vive la France« felirásokat lehetett látni és csak imitt-amott egy-egy orosz nemzeti zászlót. Óriási áldozatokat hoztak magánosok, az állam és a város egyaránt, csak hogy Faure fogadtatása minél impozánsabb legyen. Az utcán kék, fehér és vörös zászlócskákat lehetett olcsón vásárolni »vive la France« felirással és a nők kis szalagot tűztek ki ruháikra. Praktikus kereskedők kirakataikat francia színekkel díszítették, a cukrászok francia bonbonnièreket árultak Faurenak arczképével és a kereskedőosztály élelmesebb része francia színű papírzászlókra nyomatta rá üzletének reklámját és ezeket ingyen osztogatta.

Pétervárra megérkezve, végighajtottam a Newskij Prospekten, Pétervár legnagyobb és legszebb utcáján s egyenesen a Newa partjához mentem, hogy ott a Nordkusten hajóra felszálljak. Útközben bő alkalmam nyílt a fényes díszítéseket

megbámolni; de nagyon szembeötlött és feltűnt az az egyhangú, az a kellemetlen szimmetria, a mely a házak díszítését jellemezte. Ebből is világosan meglátszott, hogy a díszítés hatósági parancsra történt. Csak bizonyos megállapított szabályok mellett, csakis bizonyos formák között lehetett a díszítést eszközölni. Nálunk ki-ki saját ízlése szerint és vagyoni viszonyaihoz képest áldoz a díszítésre és így a mi ünnepélyes fogadtatásaink^f sokkal tarkább képet kölcsönöznek a városnak, mint azt Szent-Pétervárott tapasztaltam.

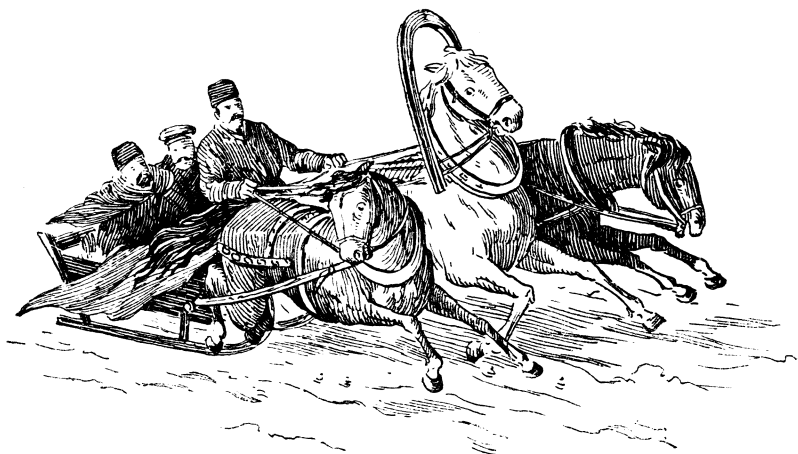
A Nordkusten hajóval 12 órakor akartam elindulni Helsingforsba, hogy meglássam a természeti szépségekben gazdag Finnországot és annak kedves fővárosát. Hatósági parancs folytán azonban a hajónak csak 3 órakor volt szabad elindulnia, mivel Faure fél egy órakor érkezett meg Péterhofból, hogy Pétervárott egy hid alapkövét lerakja és még néhány jótékonyági intézetet megtekintsen. Így tehát akaratlanul teljesen kivettem részemet Faure fogadásából is.

A francia köztársaság várva-várt elnöke a mondott időben tényleg meg is érkezett és a sűrű sorfalat képező nép között a szakadó eső daczára nyitott kocsiban hajtott el. Faure kocsija

előtt és után két sor vérvörösbe öltözött kozák vágatott, és kissé előreszegzett lándzsáikkal s kipirult arczukkal, dermedt szemükkel olyan behatást tettek a nézőre, mintha most akarnák leszúrni az egész világot.

A francia köztársaság elnöke szalonruhában, cilinderrel és fehér keztyűvel ült kocsijában és a »hurrah!« meg a »vive la France!« kiáltásokra felemelt kézzel és mosolygó arczczal integetett jobbra-balra. Mellette gazdagon aranyozott ruhában ült a hozzá beosztott orosz meghatalmazott, úgy, hogy egyik mellettem álló orosz polgártárs őt tartotta a francia köztársaság elnökének, mert nem tudta elképzelni, hogy Faure egyszerű fekete szalonruhában jöjjön el Oroszországba. A bakon az inas és a kocsis szintén igen dúsan aranyozott ruhában ültek. Faure-ét követte vagy húsz kocsi, a melyekben a különböző notabilitások foglaltak helyet. Ezek között a kocsik között különösen egy ragadta meg figyelmemet, egy igen izlésesen feldíszített *troika*-fogat. Troika alatt egy négy kereken járó, orosz szerkezetre készített kocsit kell értenünk, a melybe három ló van befogva, még pedig úgy, hogy a jobbról és balról befogott lovak galop-

ban járnak és fejüket kifelé hajtják, míg a középben befogott ló rendes trapban folytatja útját. Ilyen troikákkal a téli havazások alkalmából, mikor persze a kerekeket a szán helyettesíti, gyakran lehet találkozni, nyáron azonban a ritka kivételek közé tartoznak. Nyáron csakis

Troika.

a teherkocsi-troikákat lehet látni, ezek t. i. oly járművek, melyek elé három lovat fognak, de csakis azért, mert két ló a terhet nem bírná húzni. A fogás itt is a troikához hasonló módon történik, csakhogy természetesen a lovak nem vágatnak és nincsenek olyképp betanítva, mint a luxus-troikáknál.

A fogadtatási ünnepélyek rendes sablon szerint mentek végbe, azzal az eltéréssel, hogy elárasztották egész Pétervárt mindenféle, a francia-orosz testvériséget dicsőítő nyomtatványokkal, a miknek mindegyikén ott találtuk Faure Felixnek az arczképét és mindegyiknek a borítéklapja a francia színeket viselte magán. Röpiratok, alkalmi zenedarabok, képek, a melyeken a czár és Faure együtt található, meg egyéb ily hangulatkeltő nyomtatványok özönlötték el az egész várost s potom áruknál fogva bő kelendőségnek is örvendtek. Ezekben a nyomtatványokban nagyjából el volt mondva, hogy az orosz-francia testvériség már a mult század közepe óta veszi kezdetét és behatóan volt tárgyalva minden egyes kisebb momentum, melynél az oroszok a francziáknak, vagy viszont a francziák az oroszoknak valamelyes előzékenységet vagy valamelyes szivélyességet tettek. Napoleonnak oroszországi hadjáratáról természetesen egy szó említés sem volt ezekben a füzetekben. Ezenkívül falragaszokon mindenütt hirdették a francia elnök megérkezését és nem egy hirdetési oszlopnál ott láthattuk öt-hatféle alakban Felix Faure, a francia köztársaság

elnökének arczképét. Egyszóval a hangulatkeltés minden módját igénybe vették, hogy a fogadtatás minél lelkesebb legyen.

Ha az oroszok higgadságát és nyugodt természetét tekintetbe vesszük, akkor ez az egész előkészület azt a benyomást teszi reánk, mintha francia ügynökök jártak volna el a dologban és a fogadtatási ünnepélyek rendezésének központja tulajdonkép Páris és nem Szent-Pétervár lett volna. Olyan ügyes rendezőképessége van a francziáknak, hogy ezt bátran feltehetjük róluk és annyira forszirozzák az oroszokkal való szövetséget, hogy semmiféle költséget és fáradságot nem röstelnek, csakhogy képzelt boldogságuknak eleget tegyenek. Különben ez tisztán egyéni vélemény és lehet, hogy nem így volt.

Faure fogadtatásának külső momentumai két óraker véget értek; a délután a küldöttségek fogadtatására, az est pedig a kivilágítás megtekintésére volt szánva. Ebben azonban már én nem vettem részt és csak utóbb hallottam, hogy a kivilágítás is igen fényes volt és minden várakozást felülmult.

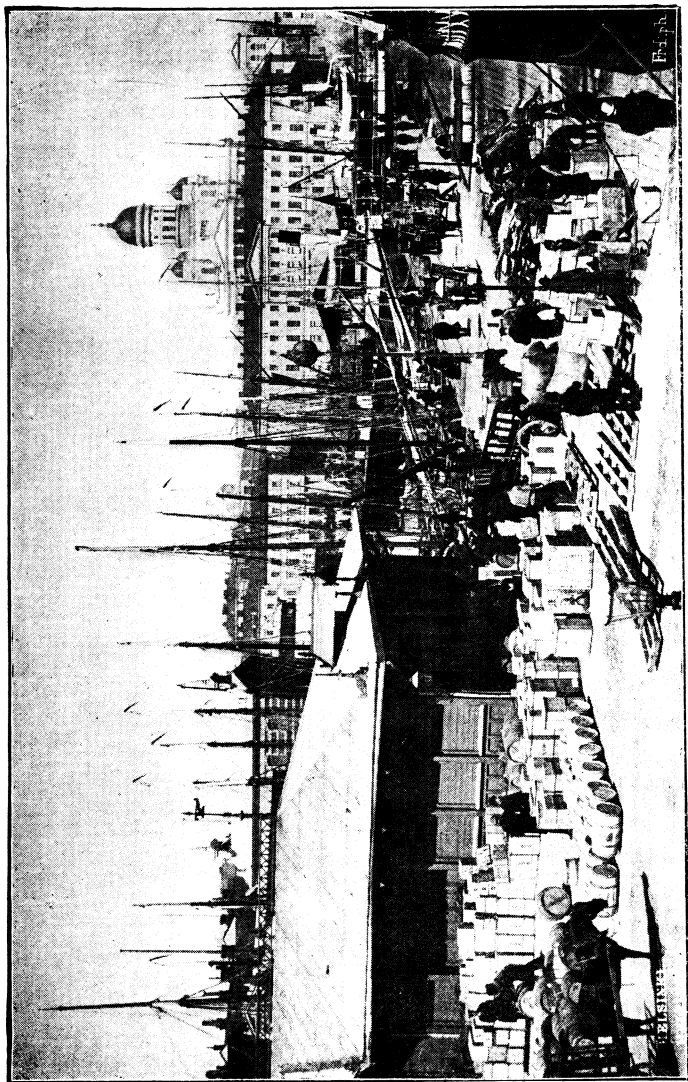
Fél háromkor Nordkusten nevű hajónk felvonta vitorláit és útnak indultunk. Egy apró kis

gőzhajó, melyen alig fér el több ötven utasnál, de a melyen mindössze csak huszan voltunk és így bőséges hely jutott mindnyájunknak. Vala a hajón egy kis dohányzó, egy kis hölgyterem, egy zongorával ellátott kis szalon. A fedélzeten sétálni is lehetett; mindamellet az egész hajó alig volt oly nagy, mint azok a hajók, a melyek nálunk rendszeren a Margitsziget felé közlekednek. Természetesen Faure tiszteletére a mi hajónk is fel volt lobogózva és ebben a lobogódíszben indultunk útnak. A Newa kanálisa annyira tömve volt hajókkal, melyeket mind Faure tiszteletére rendeltek be, hogy még a mi kis hajónk sem tudott megfordulni, hanem egy másik kis vontató-gőzös fordította meg a saját tengelye körül.

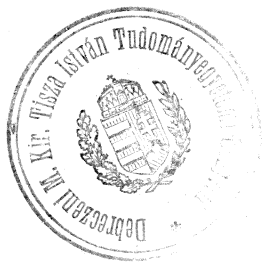
Páratlan szép látvány volt, mikor elhagytuk a kikötőt, szemeink elé tárult az a számlálhatatlan fellobogózott hajó s a háttérben büszkén emelkedett ki Szent-Pétervár, a hatalmas város. Csak lassan haladhattunk végig a Newa kanálisán. Utunk egész Kronstadtig két órát vett igénybe s folytonos üdvözlésekkel telt el, a mint egy-egy fellobogózott hajó mellett haladtunk el. Jobbról-balról is »hurrah«-kiáltások hangzottak fel, jobbról-balról a Marseillaise hangjai ütötték

meg füleinket; legérdekesebb mégis az a találkozás volt, mikor a Kronstadt előtt horgonyzó francia és orosz hadihajók között haladtunk el. A francia hadihajók szürkék, az orosz hadihajók pedig — hihetőleg az orosz temperamentumnak megfelelőleg — feketék. A legénység a hajókon zenekíséret mellett látogatta egymást, majd együttesen körülhajózott a szomszédos hajóknál és így vig mulatozás, ivás és evés között töltötte el idejét, mialatt elnökük bent a városban fogadta a küldöttségeket. Kronstadton túl a flottaparádé véget ért. Hajónk levetette a zászlódíszet, kiértünk immár a keleti tengerre és megkezdődött a rendes hajózás. Ekkor már négy óra elmúlt volt és csakhamar megkondult a harang, mely ebédhez hívott. A kicsiny, kedves ebédlőben középen egy asztal állott, a melyen felhalmozva találtuk a legkülönbözőbb és legizletesebb, hideg halakból, rákokból és egyéb hideg ételekből, káviárból, retekéből, sajtból és vajból álló buffet-t, melyből ki-ki tetszés szerint kiválaszthatta előételét. Az egész oly izlésesen volt elhelyezve, virágokkal díszítve és elrendezve, hogy bármely fejedelmi asztalon helyt foglalhatott volna. Az izletes ebéd aránylag olcsó volt.

A délután roppant gyorsan mult el a tengeri panoráma csodálása közben. A keleti tenger a nyugodtabbak közé tartozik, a hajóknak egyedül arra kell különösen ügyelniök, hogy a léptenyomon kiálló szirteket ügyesen ki tudják kerülni. Az úton folyton látni lehetett a távolban a szárazföldet; a kép így már is sokat vesz zordon-ságából; ezt az utat még a kevéssé bátrak is megtehetik s kivehetik részüket egy tengeri út kiváló élvezetéből. Naplemente előtt ott álltunk mindnyájan a fedélzeten és ámulva néztük a természet pompás csodáját. Ilyenkor mindenkit szinte ihlet száll meg, közlékenynyé lett a leg-hallgatabb is, beszélni szeretne, és sajnálja, hogy nincs oldala mellett az, a kivel a legszivesebben beszél, nincs oldala mellett az, a kinek kitarthatja szívének minden érzelmét. Kár, hogy nem soká élvezhettük ezt a nagyszerű látványt; hamar elsötétedett, tíz órakor pedig már mindenki nyugodni tért, mivel Helsingforsba a hajónak másnap öt órakor kellett megérkeznie és mindnyájan korán akartunk kelni, hogy a nap felkelését is megbámulhassuk. Reggel négy óra tájban csakugyan már mindenki talpon volt; csodálatos panoráma tárult elénk, a mikor megláttuk a

Finnország: Helsingfors.

tengerparton félkörben fekvő Helsingfors várost, számtalan szigettől körülvéve, szép épületeivel és gazdag parkjaival. Öt órakor horgonyt vetettünk és csakhamar be is érkeztünk Helsingforsba. Mindössze ketten szálltunk itt ki, a többiek folytatták útjukat Stockholm felé. Finnország iránt — fájdalom — még mindig nem érdeklődnek az idegenek, pedig a ki természeti szépségeket szeret, az a legváltozatosabb formában megtalálja azokat Finnországban, a hol a tavak és erdőségek, a szűk völgyek és hatalmas hegyek tarka változatosságban gyönyörködtetnek és a hol a lég oly tiszta és oly kellemesen hűs, hogy kevés hozzá hasonlót tudok. Finnországban a legnagyobb hőség csak 22° R.

Helsingfors igen kellemes benyomást tesz az idegenre. A városnak rendezett utcái, a léptenyomon található gyönyörű sétaterek és az a rendkívüli tisztaság, mely mindenfelé uralkodik, nyomban megnyeri tetszésünket. Helsingfors lakossága körülbelül 80.000 lelket számlál, a kik a meglehetősen nagy kiterjedésű városban bizonyára jól elférnek. Sőt a forgalom élénksége érdekében az sem ártana, ha valamivel többen volnának. A város két végét két hatalmas, nagykiterje-

désű park foglalja el; az egyik vadregényességével, a másik pedig kultivált voltával nyeri meg tetszésünket. Helsingfors városának van külön egyeteme, eléggé érdekes képtára és muzeuma. Kulturális intézményei európai nivón állanak. A finneket II. Sándor czár szerette kiváltkép, miért is szobrot állítottak emlékének Helsingfors egyik főterén. Igen sok üdvös újítást kezdeményezett Finnországban II. Sándor czár s ezért minden finn alattvaló hálával és kegyelettel emlékezik meg róla.

Helsingforsban a kereskedelem nem oly élénk, mint Wiborgban, daczára annak, hogy a tenger partján fekszik és igen alkalmas a kikötője. Vasuti összeköttetése csak 1870 óta van; azóta mégis néha-néha megtalálja az idegen. A zordon éghajlat és a gyakori reggeli köd hozza magával, hogy az emberek csak igen későn kelnek és így az utczai élet csak kilencz óra után veszi kezdetét. Érdekes és szokatlan volt látni, a mint a piaczi kofák nyolcz óra felé csak kirakni kezdték árúikat, mikor nálunk ilyen időben már túl is adtak rajtuk. De még érdekesebb s ráadásul borzasztó is volt az, hogy nem voltunk képesek kilencz óra előtt semmi-

féle kávéházat nyitva találni és így nem is kaphattunk reggelit.

A finn élet feltűnő sajátága, hogy a nő mindenütt vezérszerepet játszik; a nő hajtja a kocsit, nőket alkalmaznak a gőzfürdőben a frottirozásnál, nők ülnek a hivatalokban, szóval a nőemancipáció itt már meglehetősen előrehaladt. A lakosság különben nagyon intelligens és művelt. A társadalmi élet is, a mennyiben az északi népek csöndes természetével összefér, eléggé élénk. Szóval a finn nép szegénysége daczára is el tudta érni a műveltség európai magaslatát és meg is maradt rajta.

Imatra.

Helsingforsból a finn államvasutakkal Wiborg felé mentünk. Ez az út igazán a vadregényesség és a természeti szépségek egész tömegét tárta fel előttünk. Nyárfa- és fenyőfa-erdők között halad folyton a vonat; az erdőket gyakran gyönyörű szép tiszta vizű tavak szakítják meg, ezek mellett az élénk zöld színű rétek és az azokat szegélyző sötétlő erdők festői látványt nyújtanak. Ez a kép sokban hasonlít az alpesi vidékekhez. Közbe-közbe számtalan állomással találkozunk; az állomások körül fekvő hivatalnoki lakóházak mindenütt meggyszínvörösre vannak festve, az ablakok és ajtók körül fehér szélekkel, maguk az állomásházak pedig világosbarna színökkel ragadják meg figyelmünket. Egész Finnországon végig ezt az egyöntetűséget

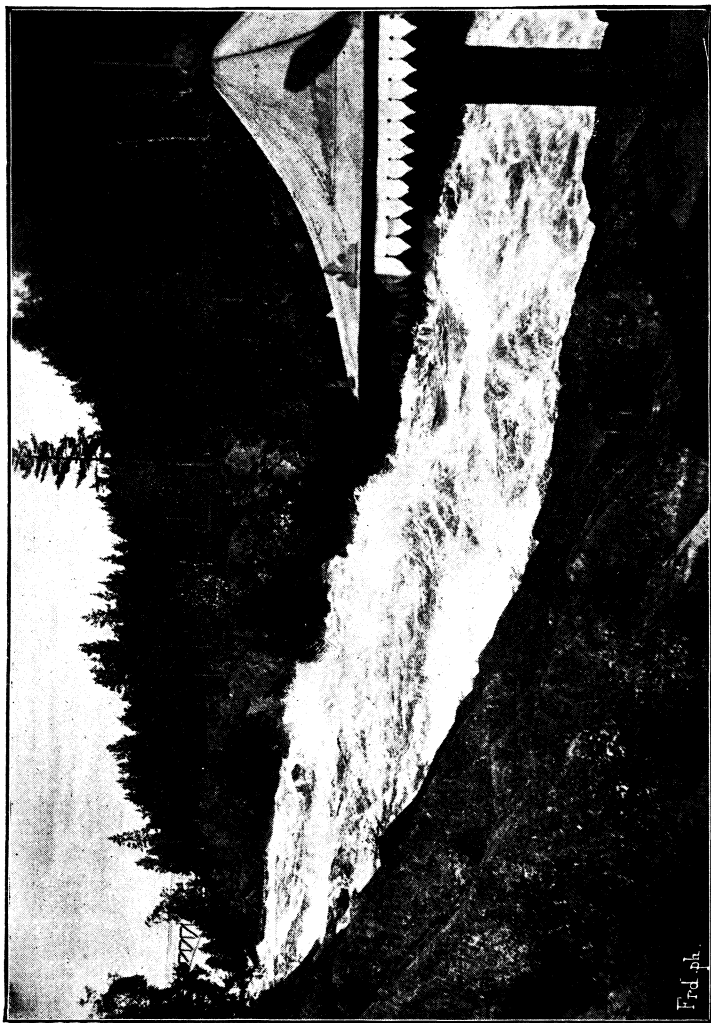
láthatjuk. Tisztaság és rend uralkodik mindenfelé. A házak természetesen mind fából készültek. Van ugyan kő is elég, de a fával könnyebben lehet dolgozni és mint rossz hővezető az északi népek lakóházainak építésére alkalmasabb.

Különben az egész vidék roppant szegény. Helsingforstól Wiborgig alig találkozunk egy-egy nagyobb községgel. Mindenféle rozoga faházikók, melyek közül egyedül az állomás és az a körül fekvő, de az állomáshoz tartozó házacsok tűnnek ki. A finn vasutaknál svéd, finn és orosz felirások vannak, szóval sem francia, sem német felirások, a mi legjobban bizonyítja, hogy az idegenek bezzeg felette ritkán látogatják meg ezt a vidéket. Különben Finnországban két hatalmas párt vetekszik most egymással. Az egyik a svéd-párt, a mely kiváltkép a határszéleken fekvő nagyobb városokban van elterjedve, azt követeli, hogy egész Finnországban a svéd nyelv legyen az uralkodó; a másik pedig a finn-párt, mely inkább az ország belsejében foglal helyet, nemzeti önérzetére hivatkozva követeli, hogy mindenfelé a finn nyelv legyen a domináló. Fájdalom, a finn nemzeti követelések egyelőre még hát-

térbe szorulnak, a mennyiben a svéd nyelv van jobban elterjedve és ez most is mind több és több tért hódít. A finnek majdnem kizárólag szőkék, nagy lábuk és kezök van, legkevésbé se szépek és legalább úgy találtam, hogy mindig mogorvák. Ezt különben magával hozza a zord éghajlat is.

A legtöbb lap svéd nyelven jelenik meg s csak nagynehezen tudtam Helsingforsban egy finn nyelven megjelenő lapot kapni; ez azonban terjedelménél fogva felülmul minden ujságot, a mit eddig láttam. A lap mindössze négy oldalból áll ugyan, de ha kinyitjuk, egy méter és tizenhat centiméter hosszú; magassága 76 centiméter. *Uusi Suometar* a címe. A szintén Helsingforsban megjelenő, de svéd nyelven irt *Nya Pressen* még ezt is felülmulja, mert ennek a hossza egy méter és húsz centiméter.

A remek finn tájakon egy nap alatt átutaztunk s megérkeztünk *Wiborgba*, Finnország kereskedelmi gócpontjába. A városban azonban nem soká tartózkodtunk, hanem a viczinális vasúttal nyomban tovább is mentünk az *Imatra* vizeséshez. Az Imatra-vizesés több hegyi tónak egyesülése folytán keletkezik; csak 1871 óta lett

Frd. ph.

Finnország : Az Imatra vizesés.

ismertebbé, a mikor Finnország egy részvénytársaságnak bérbeadta a körülötte fekvő területtel ötven esztendei időtartamra. A társaság mostan szállodákat épített a vizesés közvetlen közelében, az utakat rendbe hozta, a vizesés körül fekvő részt parkirozta, úgy, hogy az idegen részére a vizesés megközelíthetővé vált. Az Imatra-vizesés tulajdonkép csak egy hatalmas vitztömegnek 850 méternyi távolságon át 19 méterrel való lefelé hömpölygése. Maga a vitztömeg 46 méter széles és így tulajdonkép nem is vizesés, mert nem szakad meg a rendes folyás valamely akadályon és a viz nem zuhan alá irtóztató mélységbe. Inkább a hatalmas vitztömegeknek impozáns hömpölygése tesz frappáns hatást a nézőre. Bár sok természeti szépséggel találkozunk az Imatra-vizesések körül, azért még sem lehet összehasonlítani az ismertebb nagyobb vizesésekkel és legkevésbé sem közelíti meg a Niagara-vizesést, a melylyel pedig a reklámot kedvelő részvénytársaság szívesen hasonlítja össze.

A vizesés mellett fekvő szállodában olcsó pénzért jó lakást kaptunk és bár a viz folytonos moraja némiképp zavarta az éjjel nyugalmát, a jó levegő és a különben megfelelő kiszolgálás

mégis feledtette ezt az egyetlen zavaró dolgot. Imatráról visszafelé ismét Wiborgba kellett mennünk két órán át viczinális vasuton; Wiborgból azután rövid négyórai utazás után másodszor is eljutottunk Szent-Pétervárra, Oroszországnak legszebb városába.

SZENT-PÉTERVÁR

Szent-Pétervár.

Megérkezésünkkor Szent-Pétervárott igen élénk élet folyt. Az egész városban nem akadt kiadó szoba, a szállodák mind tömve voltak, és ha egy barátom előzetesen a Hôtel du Nordban nem biztosít számunkra egy szobát, tán az utcán maradtunk volna. Ebben a Hôtel du Nordban volt a kongresszus központi irodája is. Igen sok kongresszusi tagnak jutott bőségesen helye az impozáns épületben. A többi között itt lakott Kraft-Ebing is. Szobám a harmadik emeleten volt és ketten fizettünk érte három rubelt. Ebből is látható, hogy Szent-Péterváron sem éltek vissza az idegenek nagy beözönlésével. Reggelit, ebédet és vacsorát, azaz oroszul mondva második reggelit és ebédet szintén a szállodában ettünk, hol az első emeleten voltak elhelyezve a fényes

éttermek. Az étkezés nagyon jó volt és igazán olcsó. A reggeli — *stakan csaj dva jajce* — tea két tojással harmincz kopekbe, a második reggeli, tetszésszerinti két húsétel, hetven kopekbe és az ebéd, leves, kétféle hús, tészta egy rubelbe került. Úgy tudom, nálunk egy ehhez hasonló elsőrangú szállodában tetemesen többet kellene fizetni.

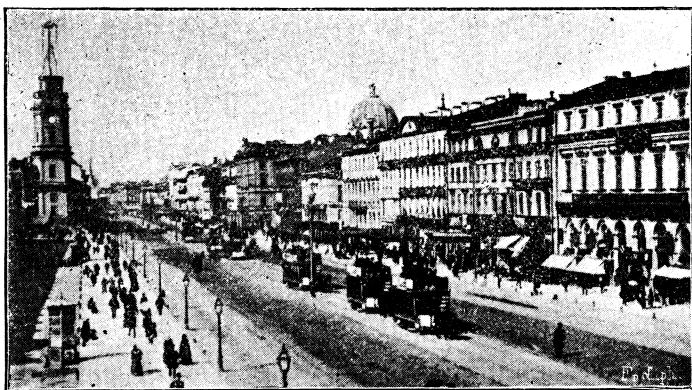
Szent-Pétervár a legfiatalabb világvárosa Európának. Nagy Péter a svédekkel viselt szerencsés hadjárata után a finn tengerből megerősítésére és biztosítására építette a még ma is fennálló Péter és Pál-erődöt 1703-ban. Röviddel utána a geniális uralkodó e tájékon egy új város építését határozta el és 1704-ben megvetette Szent-Pétervár alapját. A csár rendeletéből negyvenezer ember dolgozott a város építésén. A munkások a lápos és mocsaras vidék egészségtelen éghajlatát nem igen bírták el és a halálozás közöttük ezért is, meg a svédek gyakori betörései folytán is nagy mérveket öltött. Csak mikor Poltawánál (1709) a svédek a vidékről végkép visszaverték, akkor haladhatott a város építése gyorsabb menetben. A házakat mind faczölöpökre kellett építeni és még ma is

I. Nagy Péter czár.

láthatjuk, hogy a kőházak talapzata fából van, a mi az ilyen mocsaras talajnál nem is lehet máskép. Nagy Péter a moszkvaiak ellenkezése daczára teljes erélylyel ragaszkodott ahhoz, hogy Szent-Pétervárt a birodalom második fővárosává és a czár állandó tartózkodásává tegye. A gazda-

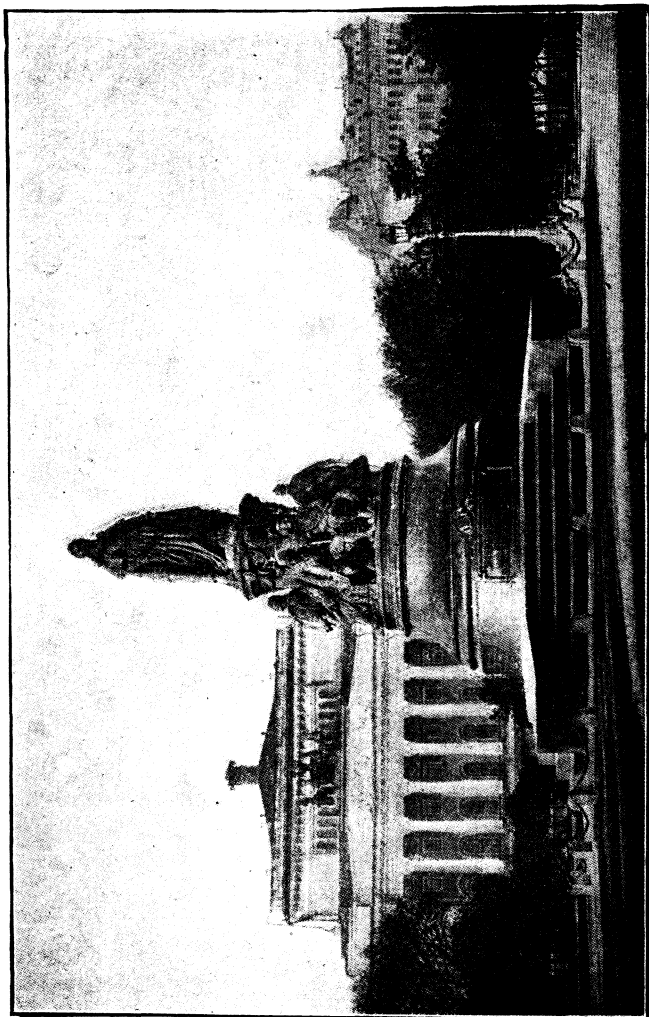

Szent-Pétervár: A Newskij Prospect.

goknak megparancsolta, hogy Szent-Péterváron építsenek kőházakat és kimondta, hogy a ki a birodalom más városában kőházat épít, annak vagyonát elkobozza, őt magát pedig Szibériába deportálja. Ilyen kényszer alatt természetesen rohamos léptekkel épült a város és lakosainak száma szemlátomást emelkedett. 1761-ben már

150.000 lakosa volt, ma pedig 1,300.000 lelket számlál. Az orosz nép mély vallásosságát is szem előtt tartotta Nagy Péter és hogy a czári rezidencia ne álljon mögötte Moszkvának, hol a Kreml szinte varázserőt gyakorol a népre, úgy, hogy a czár igazi korlátlan hatalma csak akkor veszi kezdetét, mikor a Kremlbe lép, Nagy Péter 1724-ben Pétervárra hozatta Szent Newskij csontjait, azokat itt temettette el és sírja fölé hatalmas templomot és papi akadémiával biró u. n. Lawra-klastromot épített. A várost pedig ez időtől fogva Szent-Pétervárnak nevezte el. Nagy Péter utódai közül különösen II. Katalin iparkodott a várost nagygyá és hatalmassá tenni.

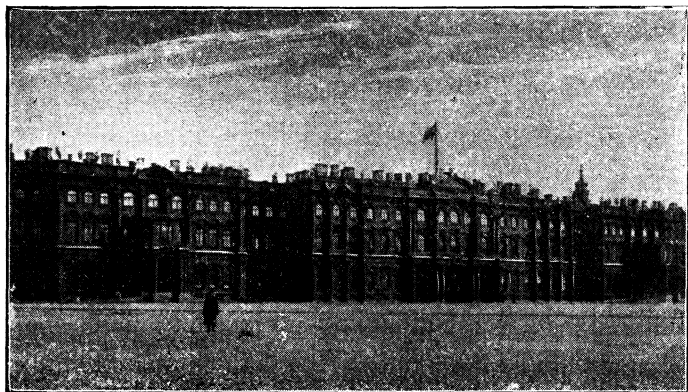
Sokan azt állítják, hogy Szent-Pétervár a világ legszebb városa. Nos, ha a város fekvését és az utcák elhelyezését nézzük, csakugyan az. Európa egyik legnagyobb folyama mellett, a Newa partján fekszik. Utai, a melyek közül a fővonalakat *prospekteknek* nevezik, végtelenül hosszúak és 15—35 méter szélesek. E mellett legnagyobb részük sugáregyenesen halad. Az idegent első tekintetre egészen lebilincseli a város megpillantása. Néhány impozánsabb és igen szép középülettől eltekintve azonban Szent-

Szent-Pétefvár : II. Katalin czárnő szobra.

Pétervár építkezése mégis mögötte marad a többi elsőrangú európai városoknak. A házak mind modern stílusban vannak ugyan építve, de többnyire kaszárnya egyszerűséggel. Nélkülözik az építkezési műízlést és a kellő változatoságot, csakis sablonszerű épületek. Maguk

Szent-Pétervár: Az orosz csár téli palotája.

az utak és utcák pedig nagyok, szélesek és egyenesek ugyan, de a külcsinre, az elrendezkedésre nem igen gondoltak építésüknél. Olyan utat például, mint a mi Andrássy-utunk, az ő kétoldalt fekvő külön sétányaival, nem igen találunk. Ha majd arra kerül a sor, hogy Péterváron a külcsinre is gondolnak és nemcsak a

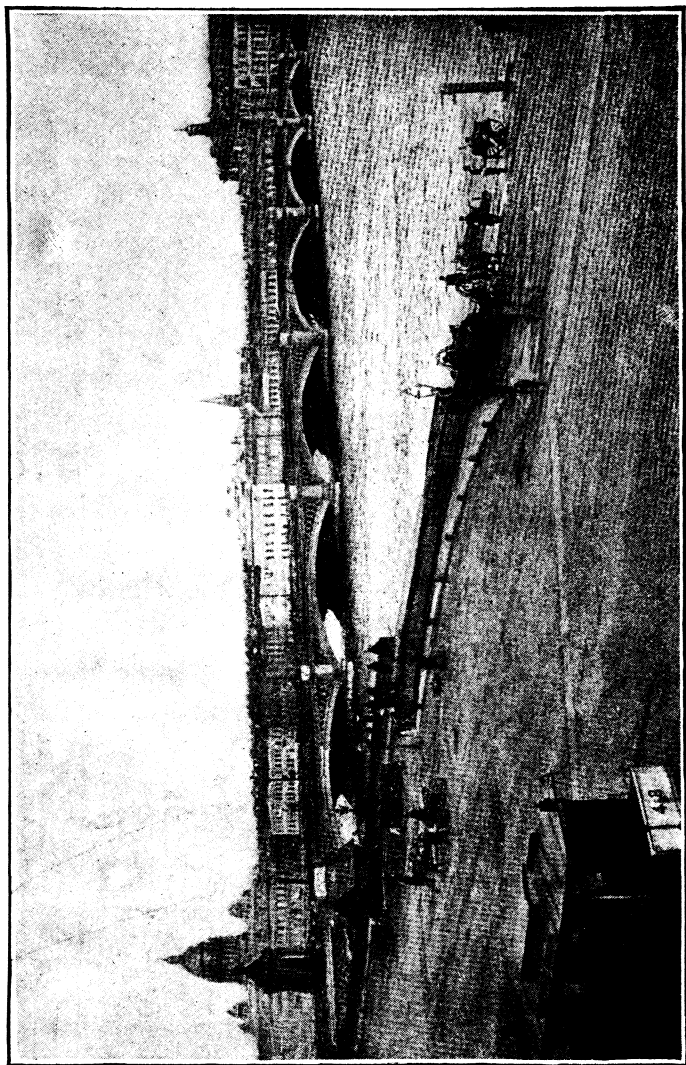
belső kényelemre, akkor ez a város egy csapással a legelső helyet fogja kivívni magának.

Ma egész Péterváron nincs villanyos vasút. Van egy kis gőzmozdonyú városi vasútja, de leginkább a lóvasút közlekedik. Ennek okát a lóállomány kiválóságában kell keresnünk. A ló-

Szent-Pétervár: Nagy Péter szobra.

vasút lovai oly szépek, hogy becsületére válnának bármely magánfogatunknak. Az öt kilométer hosszú Newskij Prospect villanyosan van kivilágítva. Ez a város legélénkebb részeit szeli keresztül. Különben legtöbbszörre gázvilágítást találunk, csak egyes kiválóbb utakon van még villanyvilágítás. Úgy mondják, hogy télen szebb-

Szent-Pétermvár: A Miklós-híd.

nél szebb fogatokat lehet látni az utcákon, mert akkor hazajönnek az orosz pénzemberek, a kik nyári időben vagy Péterhofon, vagy a szigeteken tartózkodnak saját datsukban (villa).

A szigeteket hidak kötik össze a tulajdonképeni várossal és mindegyik egy-egy gyöngye

Szent-Pétervár: I. Miklós szobra.

Pétervár büszke szépségének. Ezt a természeti szépséget talán sehol sem tudnák oly ügyesen kiaknázni, mint Pétervárott. A szigeteket mind gyorsan és igen kényelmesen érhetjük el, mert lóvasut és gőzhajó vezet oda gyors járatokban egymásután, és alig néhány kopekért.

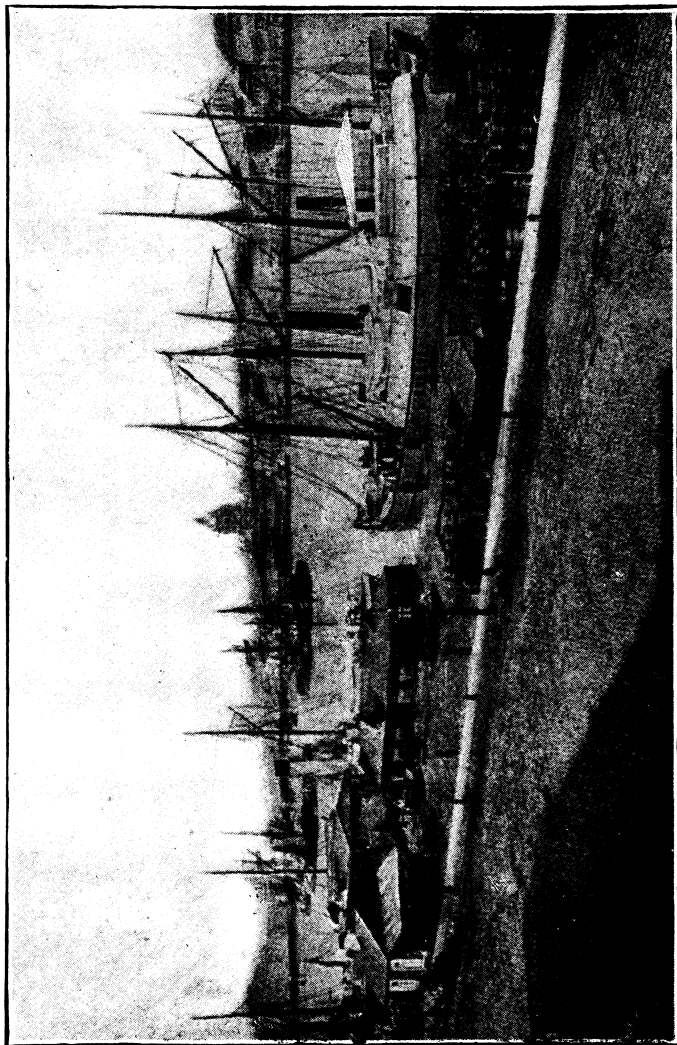
A szigeteknek kétféle fajtája van. Az egyik

része a kereskedelmi forgalom keretében fekszik. Itt egyszerű házakat találunk, a mikben a szegényebb nép lakik. Ezek hasonlítanak a mi külvárosainkhoz.

A másik része pedig kizárólag a gazdag osztály nyári tartózkodási helye. Itt szebbnél-szebb villákat láthatunk, a melyeknek szép kertjei mintegy kiegészítik az egész sziget parkszerű elrendezését. Az utakon egyik magánfogat a másik után vágat; a prűszkölő nemes orosz telivérek, a díszes hintók és az előkelő társaság igazán élvezetes látványt nyújtanak. Vasárnapokon ide jár ki Szent-Pétervárról mindenki, a ki üdülése és szórakozása kedvéért nagy utat nem akar megtenni és a ki gyorsan akar ismét hazatérni. A szigetek egy-egy pontján kilátni a szabad tengerre; esténkint itt is sokan bámulják a nap lemente gyönyörű látványát.

A ki nem restelli a nagy távolságot, megteheti az utat Kronstadt, Oranienbaum és Péterhof felé, a mi körülbelül egy napig tart. Nekem csak félnapi időm volt, a mit arra használtam fel, hogy megnéztem *Péterhofot*, a czár nyári tartózkodási helyét.

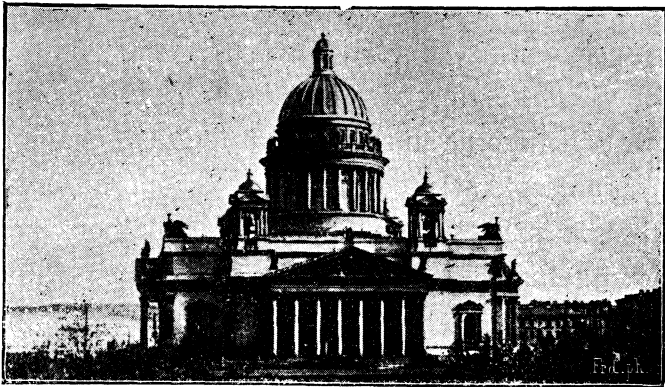
Hajóval öt negyedóra alatt érjük el Péter

A Newa partija.

hofot. A szirtes partvidék miatt a hajók nem fér-
közhetnek közel a parthoz, hosszú hidon kell
áthaladnunk, míg magát a szárazföldet elérjük.
Péterhofot 1820-ban építette Nagy Péter, körül-
belül ugyanazon időben, a mikor Mentsikoffal
Kronstadtot, a tengeri erődöt csináltatta. Még

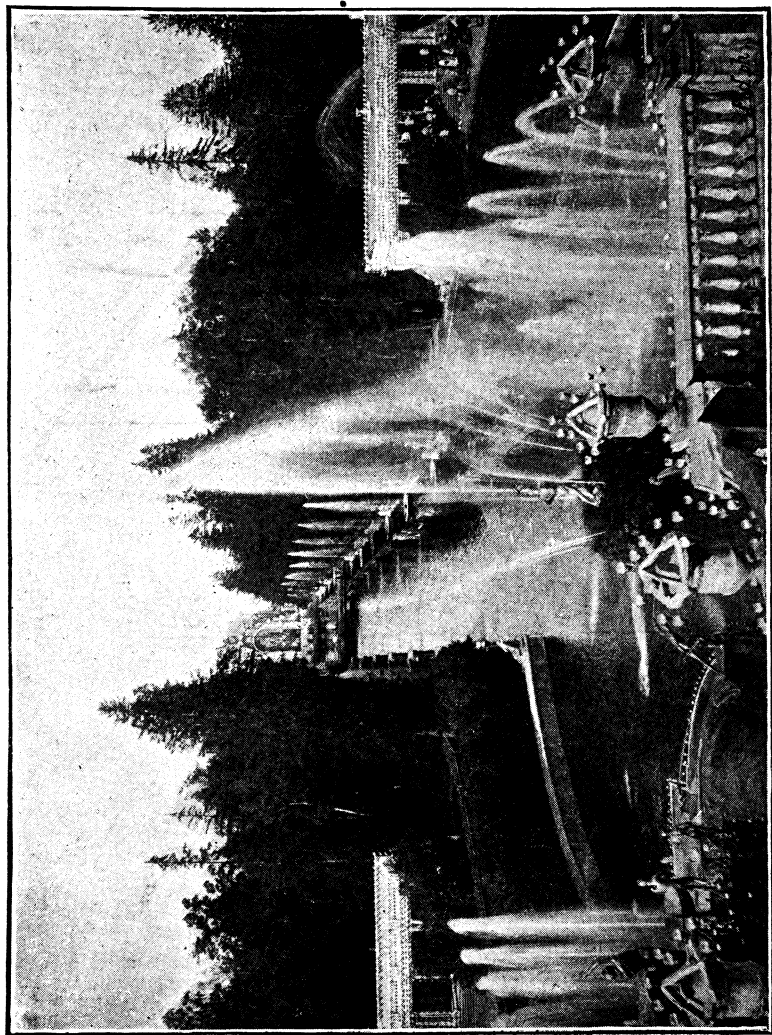
Szent-Pétervár: Izsák temploma.

most is mutogatják azt a szerény kis házacs-
kát, melyben akkor Nagy Péter lakott. Most ter-
mészetesen fényes palota áll itt is a czár ren-
delkezésére, sajtáságos vöröses sárga falai és
fehér szélű ablakai nagyban emelik az épület
hatását. Péterhof a természeti szépségek dolgá-
ban fölülmulja úgy Gödöllőt, mint Schönbrunn.

A környéken úgy járhatunk, mintha egy hatalmas nagy erdőben volnánk. Maga a csári palota a domb tetején fekszik, honnan gyönyörű kilátás nyílik nemcsak az alatt elterülő erdőségekre, hanem ki a szabad tengerre is. A királyi palota előtt Versailles mintájára vízi játékokat építettek, melyeknek közel 30 arany szobra és a különböző alakok, a melyekből a víz kisugárzik, tündéri látványt nyújtanak.

Péterhof alapos megtekintésére tulajdonkép egy teljes napra van szükségünk, de ha az általános benyomásokkal megelégszünk és ha az egyes kisebb részleteket hajlandók vagyunk hozzáképzelni, félnap alatt is elkészülhetünk a megtekintésével. A versaillesi vízi játékokon kívül még többféle szebbnél-szebb szökőkutak és mesterséges vizesések vannak a parkban. Különben a gazdag péterváriaknak Péterhofon megvan a saját datsuk (villájuk), a hol a nyarat szokták tölteni. Tán felesleges megemlítenem, hogy Péterhofban is látunk szép templomokat, mert hisz oroszok lakta vidéket templom nélkül nem képzelhetünk. Péterhofból öt negyedóra alatt vasuton ismét vissza lehet térni Pétervárra.

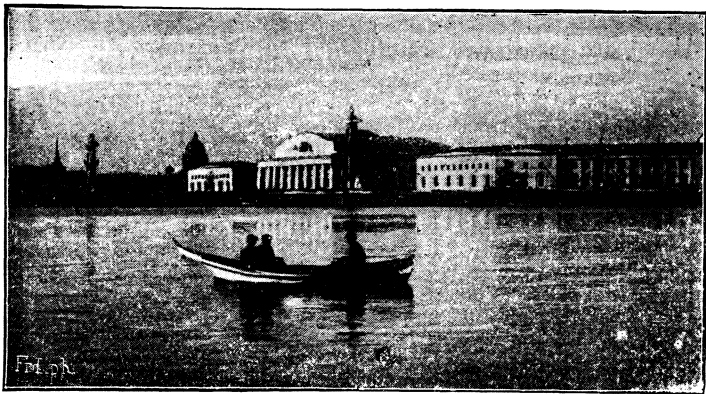
Pétervárról szólva még csak az Eremitaget

A péterhofi vízijátékok.

akarom megemlíteni, mely közvetlenül a királyi palota mellett épült és a legértékesebb császári műgyűjteményt tartalmazza. Vannak ebben a muzeumban egyiptomi, asszír és szibériai régiségek, középkori és renaissance-gyűjtemények, bronz- és ezüst-gyűjtemények, kézi rajzok, réz-

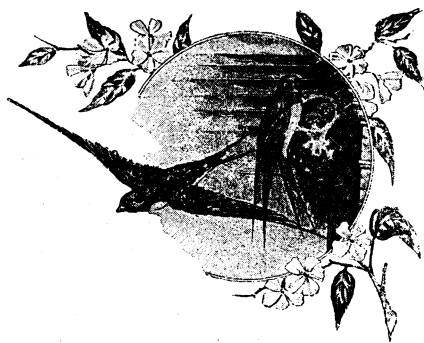

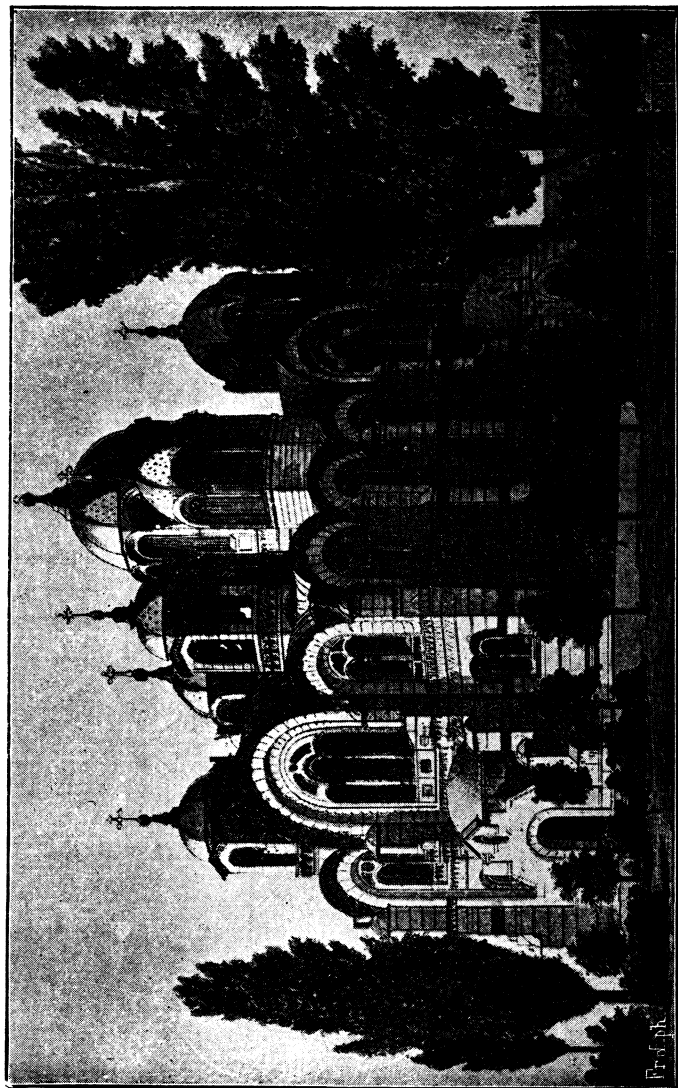
Szent-Pétervár: A tőzsde.

metszetek, de legérdekesebb mégis az Eremitage képtára, a melyet az oroszok kis Louvrennek szeretnek nevezni. A legnevesebb festőktől van itt néhány műredek, Murillo, Rafael, Rembrandt, Tizian, Holbein, Van Dyk, Rubens és több más világhírű művész szebbnél-szebb alkotásai. Igen érdekesek a muzeum egyik díszét képező malachit-

faragványok, melyekből vázákat, asztalokat, oszlopokat és egyéb szebbnél-szebb tárgyakat látunk.

Szent-Pétervárnak még ma is megvan a maga külön időszámítása, a mely körülbelül egy órát differál a mi időnkétől. Oroszországban négyféle időszámítás divatozik: a varsói, moszkvai, pétervári és helsingforsi idő, a mi az idegennek az utazásnál természetesen sok kellemetlenséget okoz. Ezért bizony czélszerű volna, ha az oroszok is legalább a vasutjaikon egységes keleteurópai időt állapítanának meg, épp úgy, a mint nálunk az egységes nyugoteurópai idő van elfogadva.

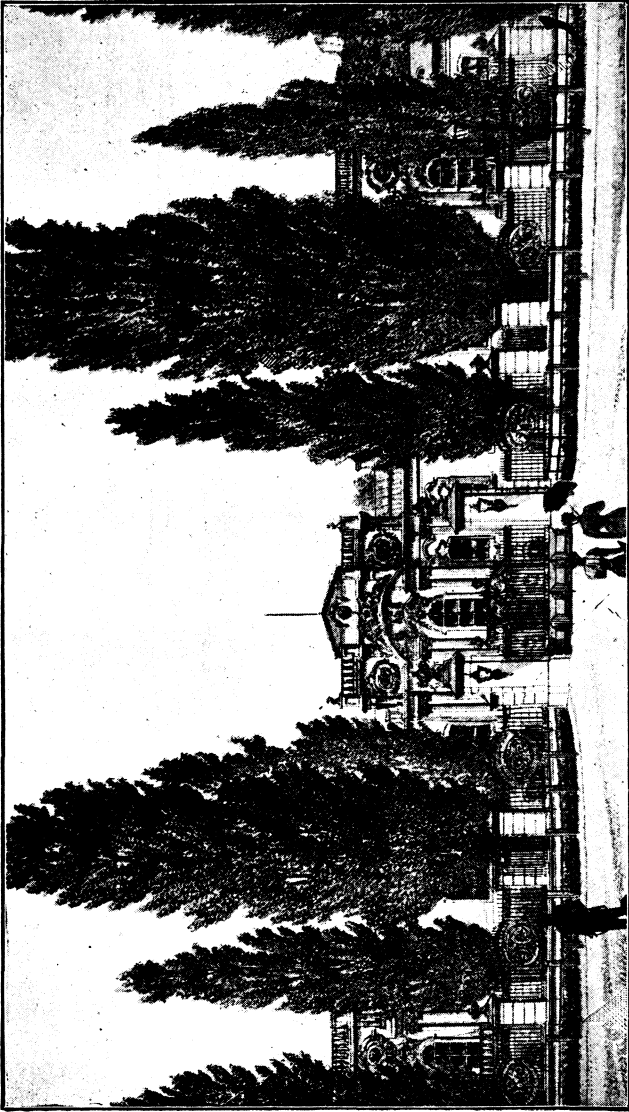

Kiew : Szent Wladimir temploma.

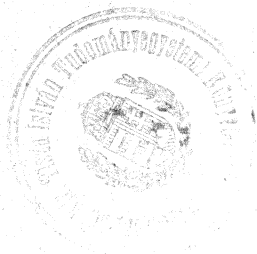

KIEW

Kiew : A császári palota.

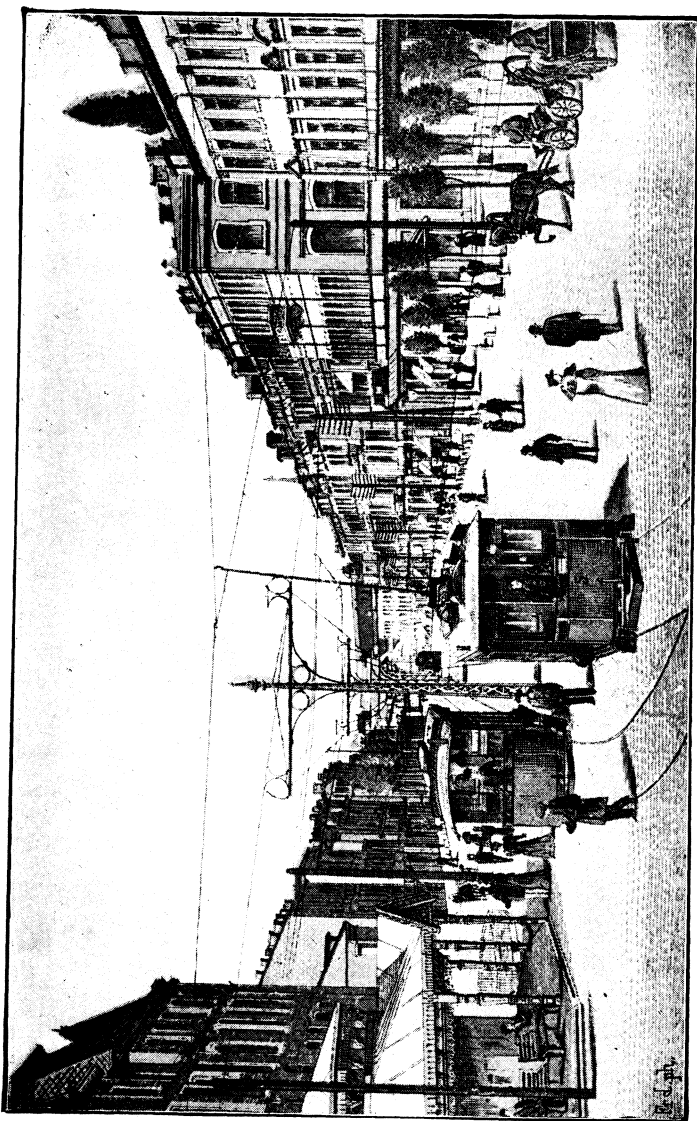

Kiew.

Szent-Pétervár megtekintése után következett a leghosszabb út, a melyet az oroszországi tartózkodás alkalmából vasuton megtettünk. Este 7 órakor hagytuk el Pétervárt, másnap 11 órakor értünk Moszkvába, a honnan már 12 órakor ismét tovább mentünk és csak harmadnap délután 4 órakor érkeztünk meg Kiewbe. Kiew nagy szerepet játszott Oroszország multjában. Wladimir nagyherczeg 988-ban Kiewben vette fel a keresztséget s ezzel egyúttal megalapította a kereszténységet Oroszországban. Ezért érdeklődik az idegen Kiew iránt, mert az orosz vallás összes eredetiségével és minden sajátosságával itt ismerkedhetik meg. A városnak közel 200.000 főnyi lakossága van; fekvése igen csinos, egy dombos vidéken, mely számtalan parkjával vál-

tozatos képet nyújt. Utczái tiszták és rendezettek, házai pedig már a modern izlés nyomait mutatják. Az utcai élet azonban Kiewben is igen csekély és az egész oly benyomást tesz, mintha a csöndes, zajtalan Gráciban volnánk, mintha Kiewben is csak a nyugalomba vonultak tartózkodnának. Alig találkozunk emberekkel, mert ki-ki otthon, saját házában félrevonulva, nyugalommal tölti el napjait. Pedig Kiewnek, mint átviteli kereskedelmi városnak, meglehetősen jelentősége van, a mennyiben Odessa felől Kiewen át mennek az árúk tovább Oroszország belsejébe.

Kiewben egy országos gazdasági kiállítást is láttam, a mely bizony meglehetősen szánalmas benyomást gyakorolt az idegenre. Rendszer nélkül és szétszórtan épült pavillonokban vannak a gazdasági gépek elhelyezve; a csarnokoknak csakis tetőzetük van, oldalai pedig többnyire nyíltak, úgy, hogy eső alkalmával lehetetlen bennök tartózkodni. Különben is a kiállítás területén az utak oly gondozatlanok és az egész kiállításra oly csekély figyelmet fordítottak, hogy szinte érthetetlen, minek is rendezték. Csak a kiállítás helyét választották meg jól, a mennyiben annak egy részét a városhoz közel fekvő

Kiew : A Kreschtschatik.]

domb tetejére helyezték, a hova aztán villanyos vasuttal lehet feljárni. Itt fönt különböző mulatóhelyek, korcsmák, kávéházak szolgálnak a látogatók mulattatására. A domb legtetetjén épült az iparcsarnok, a melyben kisebb kereskedelmi és iparczikkék vannak kiállítva, a mik között esetleg vásárló kedvét is kielégítheti a látogató. Ebben az iparcsarnokban győződhattünk meg arról, hogy az oroszországi ipar még meglehetősen alacsony nivón áll és hogy még nagyon is rá van utalva az európai iparczikkékre.

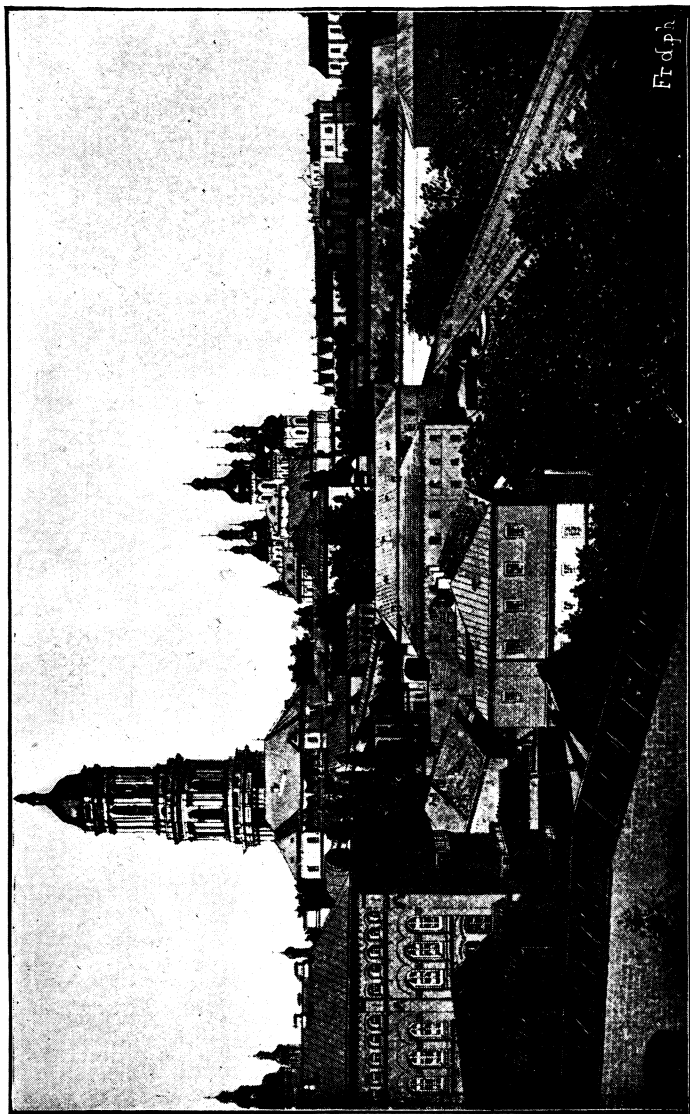
A közel jövő hihetőleg ezen a téren is nagy változást fog eszközölni. Kell, hogy egy olyan országban, a hol egyedül a szibériai vasutak kiépítésére, melyek körülbelül 5000 kilométernyire terjednek, rendkívüli gondot fordítanak és nem restellik azt a sok pénzt, mibe ezek kerülnek, előbb-utóbb figyelmet fordítsanak az ipar nagyobb támogatására is és belássák azt, hogy az ország felvirágzásának egyik elsőrendű követelménye az iparnak minden téren való felkarolása. Mert nagy vállalkozásokban nincs hiány. Most is Rigától le a Fekete-tengerig, a Don torkolatáig egy 1600 kilométeres csatornát építenek, mely 400 millió márkába kerül és 1902-ben lesz

kész. A kereskedelem nagy jelentőségét tehát már felismerték és így nem sokáig késhet az ipar kellő pártolása sem.

A kiewi kiállítás dombján a többi között egy nagy színház is épült, a melyben naponta tartanak előadásokat különféle műsorral; az előadás többnyire orfeumszámokat tartalmaz; épp akkor, mikor itt tartózkodtunk, a három Vasquez grófnő is fellépett. A kiállításban különben 15—20 és 30 kopek volt a belépődíj különböző napok szerint és az egész kiállítási terület villanyos világítással van ellátva. Úgy hallottam, hogy a látogatottság igen gyér, a mi a dolog természetéből következik, mert hisz még Oroszországban sem lehet a közönséget tévútra vezetni. A deficzit meg fogja haladni a 150.000 rubelt, a minek fedezésére mindeddig nem találtak semmiféle alapot.

Kiewben van egy kisebbszerű Newskij Prospekt is, a melyet itt Kreschtschatiknak neveznek.

Kiew környékén legérdekesebb látvány a *Lawra*, mely villanyos vasuttal 20 percznyi távolságra fekszik a várostól. Ez a papi kolostor híres számtalan barlangjáról, melyek alig egy méter szélesek és két méter magasak. Ezeken

Kiew : A Lawra klastrom.

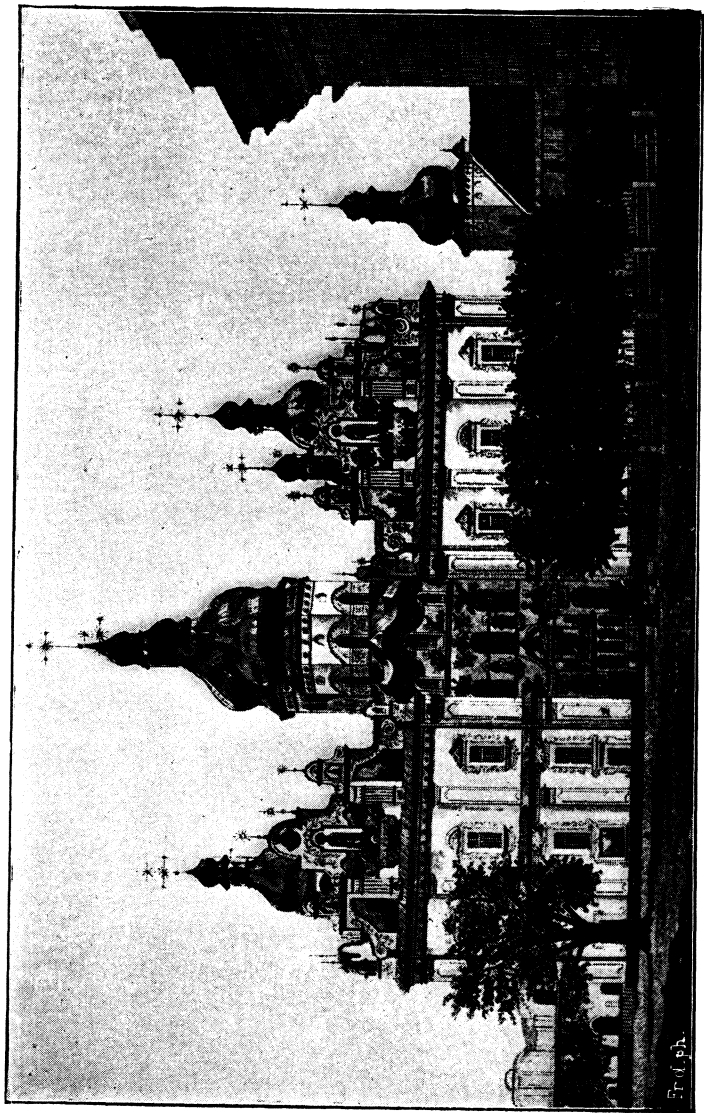
a barlangokon vezetik végig az idegent viaszgyertya-világítás mellett. A barlangokban jobb- és balfelől nyílt koporsókban, de természetesen jól eltakarva fekszenek azok a szentek, a kik önsanyargatás, éheztetés és más kínszenvedés útján lelték a halálukat. Nagyon kellemetlen látványt nyújt az a szent áhitat, a melylyel az orosz nép ezeken a barlangokon végig megy és igazán visszataszító az, mikor a poros lepelt csókolgatják és nem gondolják meg azt, hogy ebből egészségükre mily kellemetlen következmények származhatnak.

Minden egyes látogatónak a barlangok felett fekvő templom bejáratánál egy paptól jó drágán meg kell vennie a viaszgyertyát és a barlangból feljőve, egy külön e célra felállított nagy tálczára kell letenni az alig felényire leégett gyertyát. Ezeket a gyertyákat bizonyára újból beolvasztják és ismét eladják. A kolostornak nagy viaszgyertya-gyára van és külön nyomdája, a hol a szentképeket készítik. Azonkívül apró ezüstkeresztekkel kereskednek, úgy, hogy a kolostor évi bevétele körülbelül 300.000 rubel. Évenként többször külön zarándoklásokat rendeznek a Lawrába, a mely egy egész kis város-

részt képez; az éjjeleket a zarándokút ideje alatt az utcán töltik az emberek. A kiewi Lawra ugyanis a legrégebbiek közül való és egész Oroszországból ezrével özönlenek ide az emberek. Van külön papi szemináriuma, sőt még 10—12 éves kiskorú gyermekeket is felvesznek és papoknak felnevelnek. Annyi papot lehet itt látni és a különböző rang szerint oly sokféle öltözetben, hogy már ezért is érdemes kifáradni Kiewből. Van természetesen a Lawrának számtalan temploma, a melyekben a drága kincsek egész halmazát láthatjuk.

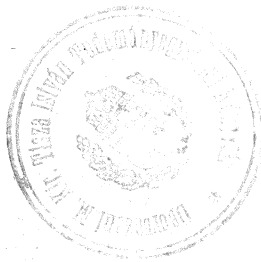
Kiew utczai életét egyedül a villanyos vasut teszi kissé élénkebbé. Oroszországban csak igen kevés városnak van villanyos vasutja. Ott ez az igazán üdvös intézmény még nem tudott kellőleg meghonosodni. Kiewet azonban a villanyos vasut keresztül-kasul szeli, akár csak Budapesten volnánk.

Vladimirnak egy domb tetején csinos szobrot emeltek, a honnan remek kilátás nyílik az egész városra és különösen a város mellett fekvő Dnjeperre, melynek egyik szigetén fekszik a kiewieknek annyira kedves Eremitage című mulatóhely. Kiewnek van ezenkívül még néhány

Kiew : Mária menyemenetelének temploma a Lawraban.

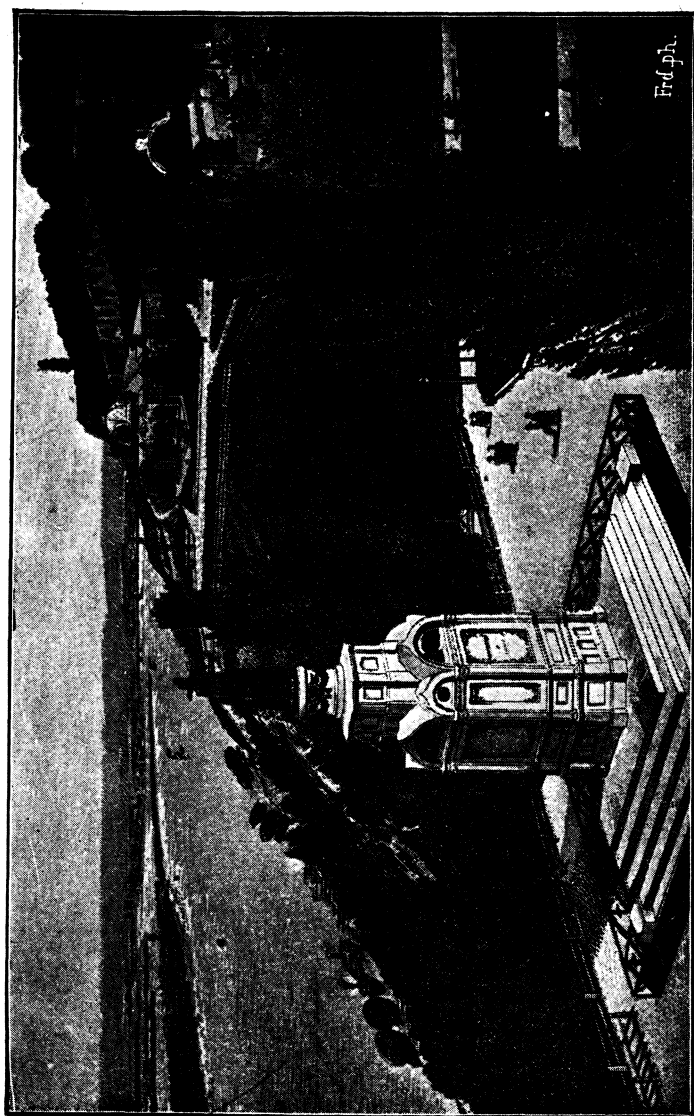
Fr. d. ph.

igen csinos kerti mulatóhelye, a hol nyílt színpadokon előadásokat rendeznek, hangversenyeket adnak. Egy ilyen helyen — a kereskedelmi egyesület kertjében — a kongresszusi tagokat mindennap állandó bizottság fogadta és ellátta a kívánt felvilágosításokkal. Minket is egy kiewi tanár kalauzolt, a ki az egyetemen a kémiát és a fizikát adja elő. Előzékenységével és szeretetreméltóságával új bizonyítékát adta annak, hogy az oroszok társadalmi téren nem maradtak el a többi európai nemzetektől.

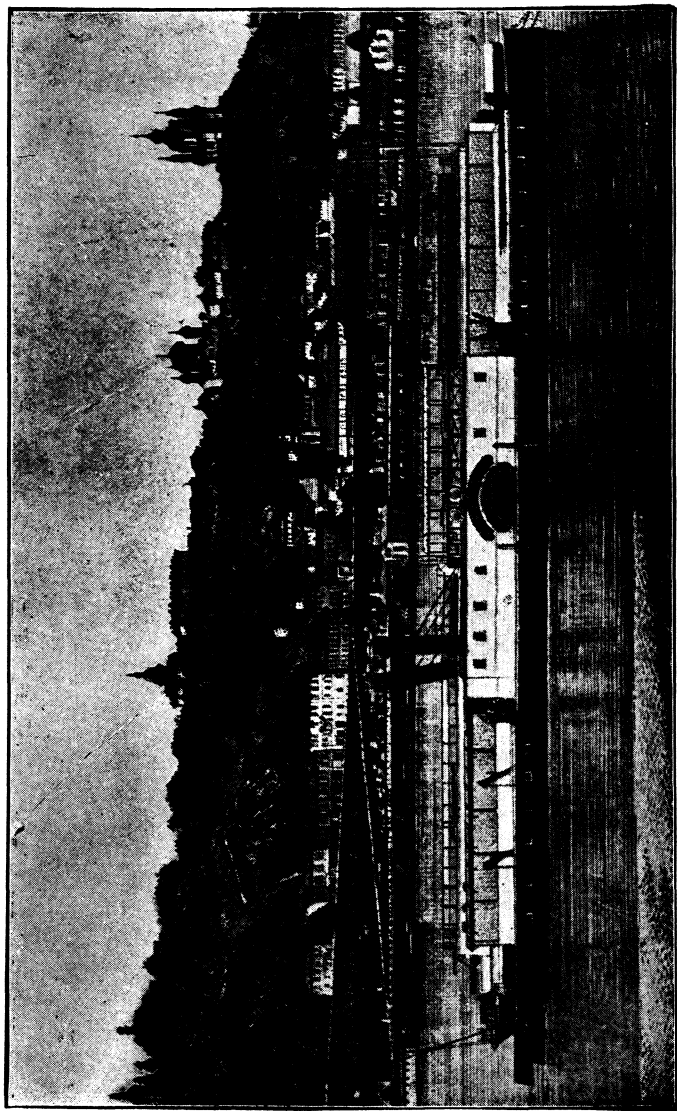

Fr. ph.

Kiew : Wladimir szobra.

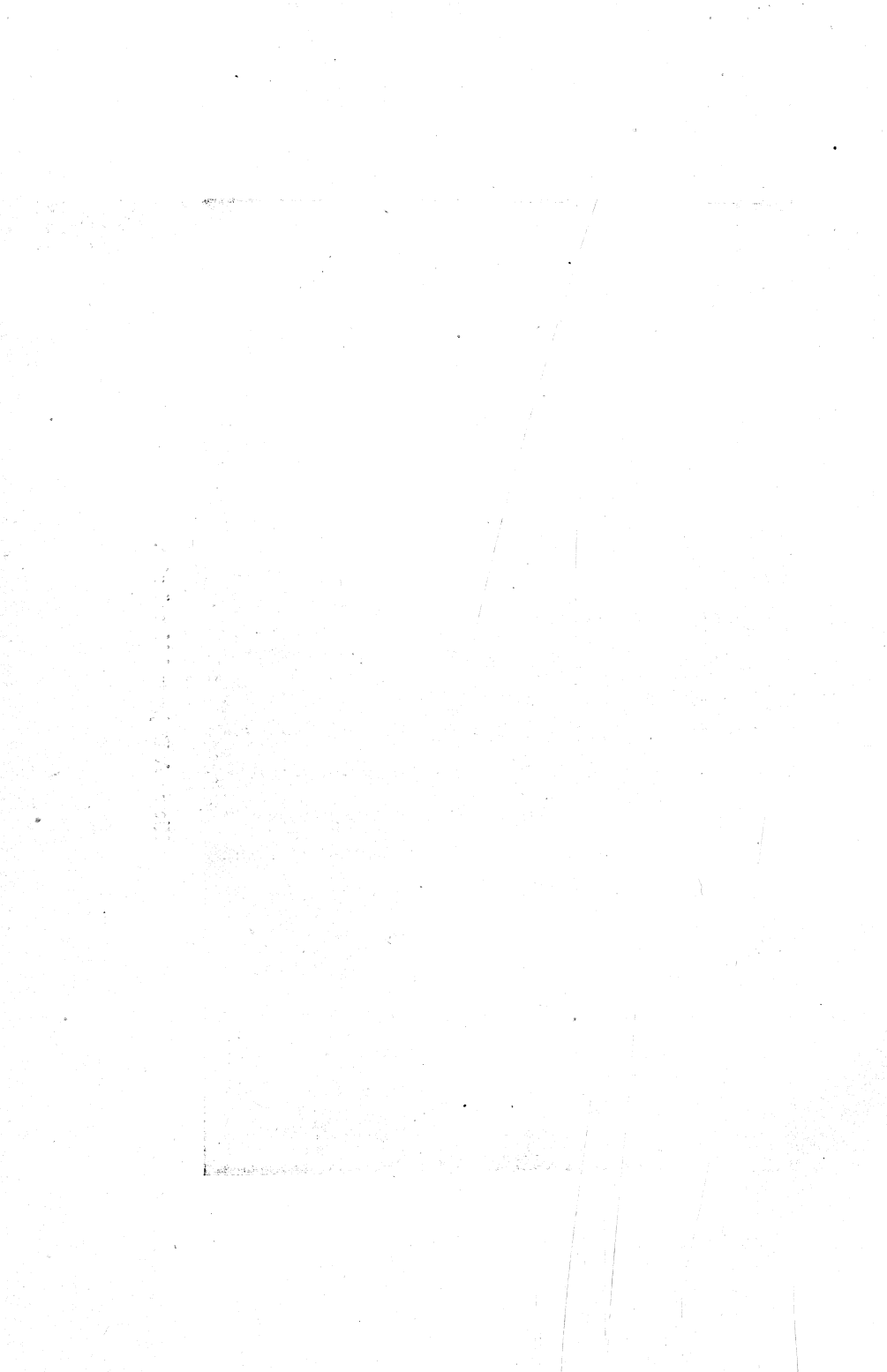

HAZATÉRÉS

Kiew : A Dnjeper felé eső rész.

Hazatérés.

Kiewből Lembergen át a munkács-beszkid-i vasuttal jöttem haza. Ezen a jelentős sztratégiai vonalon, mely éppen arra az eshetőségre épült, hogy Oroszországgal talán még lesz számolni valónk. A határon Volociskánál revidéálták az útlevelemet és elvették a kilépési engedélyt, melyet még Szent-Péterváron kellett beszereznem. Pod-Volociskánál, mely Volociskától vagy 25 percnyire fekszik, újból megnézték az útlevelet, valószínűleg azért, hogy meggyőződjenek arról, vajjon Volociskán a kilépési engedélyt átvették-e. Az útlevél-kényszer csak látszólag kellemetlen, a gyakorlatban azonban kevés alkalmatlanságot okoz az. Közép-Európa városaiban a szállodák megérkezésünk első pillanatában elénkbe teszik a bejelentő-czédulát és

kérik ennek azonnali pontos kitöltését. Oroszországban megérkezésünkkor elkérik az útlevelet és ez egész tartózkodásunk alatt ott marad a portásnál. A számla kifizetésénél azután 50 kopeket számitanak az útlevél revíziójáért. Minden idegent ugyanis itt is be kell jelenteni a rendőrségnél, a hol 40 kopeknyi bélyeget ragasztanak az útlevelekre és felülbélyegzik. A szállodás fáradozásáért pedig mindössze tiz-húsz kopek jár. A kilépési engedélyt is a szálloda szerzi meg, de ezért már egy rubelt kell a rendőrségnél fizetni. A kilépési engedély érvénye egy hónapra szól.

Pod-Volociskán volt a podgyász revíziója is. Ez már nem ment oly simán, mint a kitazásnál. Az osztrák pénzügyi közegek nem sokat törődtek az orosz kongresszus tagjaival és jól átkutattak minden podgyászdarabot. Magam is kénytelen voltam egy már megkezdett doboz cigarettáért, melyben össze-vissza alig kétszáz darab volt még, nagyobb vámot fizetni. Azokat az orosz öveket, melyeket magammal hoztam, óvatosan zsebembe rejtettem. Ezek az övek ezüst szálakból vannak fonva és gyönyörűen emailrozva. Igazi remekmunka, a minőt csak

a Kaukázusban készítenek. Egy ily övnek az ára harminctól ötven rubelig terjed, de ha száz és kétszáz forintba kerülne, akkor sem volna drága oly fényes díszét képezi a női ruhának. Tisztán csak a munka értékét kell megfizetni, mert ezüst annyi van Oroszországban, hogy azért alig számítanak valamit.

Mindent összevéve, az oroszországi útról csak jót mondhatok. Az utazás kényelmes és igen kedélyes. Oly mulatságos, hogy hozzá hasonlót nem igen tudok. A lakásviszonyok a lehető legjobbak és legegészségesebbek. A szállodákban olcsó pénzért szép és nagy szobákat kapunk. A kiszolgálás azonban már túlságosan kényelmes. Az orosz mindenre alázatosan rámondja *kharaso* (jól van, úgy lesz) és nyomban hozzáteszi: *szicsász*, a mi annyit jelent: *azonnal*. Csakhogy nem zavartatja magát nyugalmában és oly lassan teljesíti kötelességét, mintha szivességből és nem pénzért szolgálna. Ez a lassúság már szinte közmondásossá lett az oroszok között, mert engem megérkezésemkor mindjárt azzal vigasztaltak, hogy náluk mindent azonnal egy félóra múlva kap meg az ember. E mellett a borra való rendszere oly

nagy tért hódított, hogy ha véletlenül megfeledkezünk róla, úgy követelik. A minimális borralaló pedig tiz-tizenöt kopek, a mi bizony elég nagy összeg.

Az oroszoknak rendkívül sok az ünnepnapjuk. Mikor a nyugoti egyházban megnyírbálták a polgári ünnepnapok nagy számát, az orosz egyház megmaradt a régi kalendáriuma mellett és egyetlen pirosbetús napot se törölt naptárából. Ha végignézzük az orosz naptárt, alig van egy hét is, melyre a vasárnapon kívül legalább egy ünnepnap ne esnék. Az orosz nép vallásosságának megfelelően az ünnep és vasárnapokon a munka mindenütt szünetel, a boltok be vannak zárva és mindenki elmegy a templomba. A dohánytőzsdék is csak dél felé nyitják ki boltjukat, pedig a dohány élvezete az orosz embernek úgyszólván nélkülözhetlen. Élelmes házalók az ünneplés idejét felhasználják arra, hogy az utcán árusítsanak cigarettákat; a templomba siető embertömeg rendszeren elkapkodja portékájukat, úgy, hogy a nagy vallásosságának egyedül a házalók látják hasznát.

A megélhetés a sok munkátlan, pihenőnap mellett is Oroszországban sokkal jobb és köny-

nyebb, mint nálunk. Nincs még kiaknázva a tér, nem oly erős a verseny és folyton újabb és újabb keresetforrások nyílnak meg. Így a szi-bériai vasutak megnyitásával ismét valóságos aranybánya tárul fel az emberek előtt. Rop-pantul biztattak, hogy maradjak Oroszországban, menjek el Szibériába és öt, legfeljebb tíz év alatt milliomos leszek. Mindegy, akármilyen munkában, mindegyiknek nagy a kelete.

Az étkezés Oroszországban igen jó. Izle-tesen és táplálóan főznek. Az étkezés rendje francia, de maga az étel sem francia, sem angol, hanem minden nemzet konyhájából egye-síti magában a legjobbat.

Minden vendéglőben, minden szállodában és minden vasuti állomáson találunk hideg buf-fet-t, a hol a legizletesebb hideg ételeket kapjuk 7—8 kopekért mindjárt kenyérrel együtt, a mi kanapéink mintájára. Az édességek nagyon el-vannak terjedve Oroszországban; tán ennek tulajdonítandó, hogy az oroszoknak többnyire rossz foguk van.

Ital dolgában már rosszabb viszonyok van-nak. Bor kevés terem és azért drága. Leginkább a krimi borokat iszzák. Az orosz sör még

aránylag eléggé jó, de az se olcsó. Sehogysen tudtam azonban megbarátkozni az orosz nemzeti itallal, az u. n. *quas*-szal. Ez egyedül Oroszországban termő, a ribizkéhez hasonló vörös bogyókból készül, egy kis kénsav hozzávegyítésével. Ebből lehet inni akármennyit, nem árt meg; de ember legyen, a ki megiszsa. Ez a *quas* vörös színű. Van azután barna színű hamisított *quas* is, melyet, úgy tudom, burgonyából készítenek. Mindkét *quas* különben nagyon olcsó és az oroszok szívesen iszszák. A vutki ivása — fájdalom — nagyon el van terjedve egyes körökben és ezt még jobban előmozdítja az, hogy poharankint nem mérik, hanem csakis porciónként palaczkokban. A legkisebb palaczk három decziliter és az orosz ember nem nyugszik, míg ezt ki nem iszsa. A kongresszusra való utazás alkalmából egyik orosz orvos és kongresszusi tag a kupéban csúnyán berugott egy ilyen porció vutkitól.

Ezzel röviden elmondtam mindent, a mit az úton tapasztaltam. Egyet azonban ismételt hangsúlyoznom kell és ez az, hogy az orosz utazás a mellett, hogy aránylag olcsó, igen sok érdekes és tanulságos dolgot nyújt és azért

nagyon is érdemes ezt az országot gyakrabban felkeresni. Az orosz ember pedig szivélyes és előzékeny, szinte tulságosan kedves. A hivatalokban mindenütt a legnagyobb készséggel adták meg a kívánt felvilágosítást. Akárhányszor megtörtént velem, hogy egész ismeretlenek órákon át vezettek, mindent megmagyaráztak és szolgálatukat rendelkezésemre bocsátották. Még resteltem is a dolgot, mert tudtam, hogy nem vagyok képes viszonzni a szivességöket. És nemcsak a művelt osztályhoz tartozók, hanem a nép tagjai is ennyire előzékenyek. Nyelv dolgában bizony csak az oroszszal lehet boldogulni, mert az idegenek eddig oly kevésbé keresték fel Oroszországot, hogy az oroszoknak nem igen volt érdekükben más nyelvet megtanulni. Az iskolákban tanítják ugyan a német és a franczia nyelvet, de bizony, mint a mi iskolai nyelvtanításainknál is, nincs elég idő arra, hogy alaposan meg is tanulják. Az idegen többnyire csak a magával hozott segédkönyvekkel boldogul. Leginkább még Szent-Péterváron tudnak más nyelveket, de általában azt mondhatni, hogy a német nyelv jobban van elterjedve, mint a franczia nyelv. Nálunk pedig úgy gondolják,

hogy Oroszországban a francia nyelvvel lehet legjobban boldogulni. Ez áll ugyan a legfelső körökre nézve, ezekkel azonban az utazó idegen nem igen érintkezhetik. A középosztály és itt-ott a nép valamit ért németül, de boldogulni csakis az orosz nyelv segítségével lehet.

Az orosz nő sokban különbözik a többi európai nőktől. Hatalmas, nagy termete van és így ennek megfelelően a természete sem mondható gyöngédnek. Széles arczán markáns vonásokat találunk, melyek nyiltságra és őszinteségre mutatnak. Lány szerelmi ömlengésekhez nincs igen kedve, hanem inkább tüzes és szenvedélyes. Gyönyörű, szép fénylő szemei már megszíról is elárulják ezt a tulajdonságát. E mellett az orosz nő rendkívül szeretetreméltó és erős természeténél fogva a férfias mulatságokban könnyen résztvehet. Biciklizik, szivarozik, nem is szólva a cigarettázásról, a mit még az utcán és a vasuti kupéban is szívesen megtesz. Az orosz nő azért igen jó anya és nagy gondot fordít gyermeke nevelésére. A gyermekek pedig oly jól kifejlődtek, hogy örömmel nézzük őket. Belőlük válnak azok a szálás legények, a kikből az orosz hadsereg áll.

Legmarkosabb, legrobusztusabb katonái az orosz hadseregnek vannak. Így, a hogy mi láttuk őket, békés parádében, ünnepek során nagyon festői látványt nyújtanak; az igaz, hogy nem a politika és a hármasszövetség szemével néztük őket, hanem egy minden kedves impresszióért hálás és minden szép látványra fölmelegülő európai utazó tekintetével.

TARTALOM.

	Oldal
Az olvasóhoz	3
Egyről-másról	9
Az utazás... ..	19
Varsó	29
Moszkva felé	35
Moszkva	43
Nishnij-Nowgorod	75
Szent-Pétervár felé és a finnek között	91
Imatra	108
Szent-Pétervár	113
Kiew	127
Hazatérés	137

